

B&B
VIŠJA STROKOVNA ŠOLA

Diplomsko delo višješolskega strokovnega študija
Program: Logistično inženirstvo
Modul: Vojaška logistika

DRAŽGOŠKA BITKA

Mentor: mag. Zvezdan Marković
Lektorica: Ana Peklenik, prof. slov.

Kandidat: Marko Pintar

Kranj, april 2015

ZAHVALA

Zahvaljujem se mentorju mag. Zvezdanu Markoviću.

Iskreno se zahvaljujem ženi Nataši in hčerki Mii za pomoč in potrpežljivost v času mojega študija.

Zahvaljujem se tudi lektorici Ani Peklenik, ki je mojo diplomsko nalogo jezikovno in slovnično pregledala.

IZJAVA

»Študent Marko Pintar izjavljam, da sem avtor tega diplomskega dela, ki sem ga napisal pod mentorstvom mag. Zvezdana Markovića.«

»Skladno s 1. odstavkom 21. člena Zakona o avtorski in sorodnih pravicah dovoljujem objavo tega diplomskega dela na spletni strani šole.«

Dne _____

Podpis: _____

POVZETEK

Leta 1941 je nacistična Nemčija okupirala Gorenjsko in jo želela priključiti tretjemu rajhu. Njene prebivalce je okupator nameraval ponemčiti, tiste, ki so se temu uprli, pa izgnati. Ljudje so se začeli združevati v prve partizanske enote in začel se je množični upor ljudstva proti okupatorju. V ta namen je bil avgusta 1941 ustanovljen Cankarjev bataljon, ki je bil v tistem času edini partizanski bataljon na Gorenjskem. Decembra istega leta se je, pod veliki pritiskom nemških enot, Cankarjev bataljon odločil umakniti v Dražgoše, tam preživeti zimo in se pripraviti na nadaljnje boje. Nemci so dobili informacijo o prisotnosti bataljona v Dražgošah in ga 9. 1. 1942 napadli. Prišlo je do tridnevnega spopada, imenovanega dražgoška bitka, ki se je končal z umikom partizanov na planoto Jelovico, Nemci pa so zasedli vas, jo požgali in na koncu zravnali z zemljo. V jezi so se hudo znesli nad domačini in jih 41 ubili, ostale pa pregnali ali pa zaprli. Dražgoška bitka še danes velja za najpomembnejšo bitko v drugi svetovni vojni na Gorenjskem.

KLJUČNE BESEDE

- dražgoška bitka
- Cankarjev bataljon
- Dražgoše
- Bičkova skala

ABSTRACT

In 1941, the Nazi Germany occupied Gorenjska region and wanted to join it to the Third Reich. Its residents were to be germanised by the occupying forces; those who resisted were to be deported. The people started to form the first partisan units and massive resistance of the people against occupying forces began. For this purpose, in the August of 1941 the Cankar battalion was formed, which at that time was the only partisan battalion in Gorenjska region. Under the great pressure of the German units, the Cankar battalion decided to withdraw to Dražgoše in December of the same year, spend the winter there and prepare for further battles. The Germans received the information of the presence of the battalion in Dražgoše and attacked it on the 9th January 1942. There was a three-day battle named the battle of Dražgoše. The battle ended with the withdrawal of partisans to the plateau Jelovica and the occupation of the village by the Germans who burned the village down and in the end levelled it to the ground. In their anger, they took it out severely on the locals and killed 41 of them while the rest were deported or imprisoned. To this day, the battle of Dražgoše is considered to be the most important battle in the Second World War in Gorenjska region.

KEYWORDS

- Battle of Dražgoše
- Cankar battalion
- Dražgoše
- Bičkova rock

KAZALO

1	UVOD	1
1.1	PREDSTAVITEV PROBLEMA	1
1.2	CILJI NALOGE.....	2
1.3	PREDPOSTAVKE IN OMEJITVE.....	2
1.4	METODE DELA	3
1.4.1	Analiza vsebine virov	3
1.4.2	Deskriptivna metoda	3
1.4.3	Primerjalna metoda	3
1.4.4	Deduktivna metoda	3
2	ZAČETKI DRUGE SVETOVNE VOJNE NA GORENJSKEM.....	4
2.1	PRIKLJUČITEV GORENJSKE NACISTIČNI NEMČIJI	4
2.2	ZAČETEK OBOROŽENEGA ODPORA NA GORENJSKEM	5
2.3	DECEMBRSKA VSTAJA.....	7
2.4	CANKARJEV BATALJON DECEMBRA 1941	9
3	DRAŽGOŠKA BITKA	14
3.1	VAS DRAŽGOŠE.....	14
3.2	DOGODKI PRED BITKO.....	15
3.3	SESTAVA SIL, OBOROŽITEV in oprema	18
3.4	BITKA	20
3.5	KRONOLOŠKI PREGLED BITKE	26
3.6	ZAKAJ IME »DRAŽGOŠKA BITKA«	27
4	DOGODKI PO BITKI	27
4.1	TRAGEDIJA NA MOŠENJSKI PLANINI	27
4.2	NEMŠKO DIVJANJE V DRAŽGOŠAH	31
4.3	PRIČEVANJA OČIVIDCEV	36
5	ZAKLJUČEK	39
5.1	ANALIZA PREDPOSTAVK	39
5.1.1	Prva predpostavka	39
5.1.2	Druga predpostavka.....	40
5.2	SKLEP	40
	LITERATURA IN VIRI	43

KAZALO SLIK

Slika 1: Jože Gregorčič (levo) in Stane Žagar.....	9
Slika 2: 7. 12. 1941 je Cankarjev bataljon požgal most v Praprotnem v Selški dolini	10
Slika 3: Friedrich Rainer	11
Slika 4: Ubiti Nemci na Rovtu	12
Slika 5: Dražgoše: cerkev, šola, gostilna in trgovina pred vojno	15
Slika 6: Osrednji del Dražgoš, Na pečeh, pred vojno	17
Slika 7: Franc Biček.....	22
Slika 8: Panoramska skica dražgoških bojev	23
Slika 9: Bičkova skala danes	24
Slika 10: Skica napada na Mošenjsko planino	29
Slika 11: Nemški vojak opazuje požgane hiše v Dražgošah	32
Slika 12: Požgane Dražgoše	35
Slika 13: Dražgoše danes.....	39

KAZALO TABEL

Tabela 1: Kronološki pregled dražgoške bitke	26
Tabela 2: Seznam ubitih Dražgošanov	34

KRATICE IN AKRONIMI

CK ZKS:	Centralni komite Zveze komunistov Slovenije
JLA:	Jugoslovanska ljudska armada
KP:	Komunistična partija
KPJ:	Komunistična partija Jugoslavije
NOB:	Narodnoosvobodilni boj
OF:	Osvobodilna fronta
SFRJ:	Socialistična federativna republika Jugoslavija
ZK:	Zveza komunistov

1 UVOD

1.1 PREDSTAVITEV PROBLEMA

Dražgoška bitka je bila prvi velik spopad med partizani in Nemci na slovenskem ozemlju v drugi svetovni vojni. Z vojaškega vidika je bila pomembna zato, ker je pomenila prvi množični upor proti okupatorju in je kot taka dala partizanom prepotrebne izkušnje za bojevanje, Nemce pa prisilila, da so jih začeli obravnavati kot organizirano vojsko braniteljev Gorenjske in Slovenije.

Upor majhnega slovenskega naroda proti premočnemu okupatorju je Nemce presenetil, saj je bila v tistem obdobju nacistična Nemčija na vrhuncu moči, njena vojska je izvajala teror nad celotno Evropo, njene enote pa so tudi že ogrožale Moskvo in Leningrad; pričakoval se je poraz ruske Rdeče armade. V Sloveniji pa so odmevale in strašile Hitlerjeve besede, izrečene privržencem nacizma v Mariboru: »Naredite mi to deželo zopet nemško!«

Gorenjska je bila v nezavidljivem geografskem položaju med nacistično Nemčijo in fašistično Italijo. Hitler je namreč že 1938 leta priključil Avstrijo nemškemu rajhu in takrat so se pojavili apetiti o razširitvi meja rajha tudi na Gorenjsko. Gorenjska je bila pomembna tudi zato, ker je predstavljala oviro na zelo pomembni prometni povezavi med Nemčijo in Italijo. Zato je Hitler, na predlog svojega namestnika Rudolfa Hessa, izdal ukaz o zavzetju Gorenjske, o izgonu oziroma ponemčenju njenega prebivalstva in o njeni priključitvi Nemčiji.

Dražgoška bitka ni bila načrtovana. Do nje je prišlo, ker se je Cankarjev bataljon partizanov odločil preživeti hudo zimo v Dražgošah. Nemci so za njihovo namero izvedeli oziroma so bili obveščeni s strani domačinov, zato so se odločili partizane napasti in jih uničiti. Načrtovali so popolno uničenje partizanskega gibanja na Gorenjskem, saj je bil Cankarjev bataljon takrat praktično edina partizanska enota na tem območju, obenem pa so želeli tudi uresničiti glavni cilj, torej priključiti Gorenjsko nacistični Nemčiji. Kot se je kasneje izkazalo, jim to ni uspelo, tudi zato, ker so se partizani na koncu odločili za umik iz Dražgoš in s tem preprečili uničenje Cankarjevega bataljona.

Bitka se je odvijala od 9. do 11. januarja 1942 v vasi Dražgoše nad Železniki, v osrčju Gorenjske. Partizani so se odločili obraniti vas pred napadom okupatorja. V njej se je pokazalo, kako pomemben je teren pri obrambi vojaških položajev, saj je Cankarjev bataljon kljub številčni premoči, boljši opremljenosti in oborožitvi nemških enot uspešno odbijal okupatorjeve napade kar tri dni. Glede na srditost spopadov je bilo v bojih v Dražgošah zelo malo vojaških žrtev, saj je na obeh straneh padlo le 36 ljudi.

Največji davek dražgoške bitke so plačali domačini. Nemci so jih namreč 41 ubili, ostale so izgnali in zaprli, vas pa popolnoma uničili.

Zakaj je bila za temo diplomske naloge izbrana dražgoška bitka?

Rojen sem 9. 1. 1972, na 30. obletnico začetka dražgoške bitke in večino življenja živim v Škofji Loki, veliko mojih žal že pokojnih sorodnikov pa izvira iz vasi Rudno pod Dražgošami. Od tu izvira zanimanje za dražgoško bitko, vendar pa poznam le plat zgodbe, ki jo učijo zgodovinski učbeniki v šolah.

1.2 CILJI NALOGE

Cilj diplomske naloge je analizirati dražgoško bitko, nemške in partizanske priprave nanjo in dogodke v Dražgošah v prvih dneh po bitki.

Rezultat diplomske naloge je povzetek dejstev o dogodkih v Dražgošah od 9. 1. do 12. 1. 1942.

1.3 PREDPOSTAVKE IN OMEJITVE

Lahko rečemo, da dražgoška bitka nima zmagovalca. Dejstvo je, da so dogodki v Dražgošah ob koncu leta 1941 in na začetku leta 1942 največje žrtve povzročili med civilnim prebivalstvom. Obe strani, tako nemška kot partizanska, sta v poročilih in v zgodovinskih zapisih dražgoško bitko označili kot zmagovalno. V diplomski nalogi bomo analizirati dve predpostavki.

1. Partizani so rezultat bitke razglašali kot zmago, čeprav so se po tridnevni boj umaknili iz Dražgoš na Jelovico.
2. Tudi Nemci so bitko označili kot zmago nad partizani, saj jim je uspelo zasesti vas, prizadejati izgube tako partizanom kot njihovim kolaborantom, kakor so označili domačine.

Omejitve pri izdelavi diplomske predstavljajo predvsem dejstva, da je verodostojnost še živečih prič med civilnim prebivalstvom težko preverljiva, da je večina pričevanj ljudi iz vrst partizanov, ki so se borili v Dražgošah, identična zgodovinskim knjigam, ki so nastale v času bivše Jugoslavije in da nam niso dostopni podatki s strani nemške vojske.

1.4 METODE DELA

Metodologija dela diplomske naloge je analitična (pridobivanje, analiza in interpretacija podatkov), deskriptivna, primerjalna in deduktivna. Pri tem bo uporabljeno gradivo, dostopno na svetovnem spletu, in literatura, ki omogoča vpogled v obravnavano tematiko.

1.4.1 Analiza vsebine virov

Pri izdelavi diplomske naloge bomo uporabili dostopne knjižne vire in vire, ki so dostopni na svetovnem spletu. Uporabili bomo tudi zapiske, ki smo jih naredili ob gledanju televizijske oddaje, povezane s temo diplomske naloge.

1.4.2 Deskriptivna metoda

Opisali bomo:

- aktivnosti Nemcev in partizanov na Gorenjskem pred dražgoško bitko,
- okoliščine, ki so pripeljale do bitke,
- potek bitke,
- dogodke po bitki,
- civilne žrtve bitke,
- različne poglede očividcev na bitko.

1.4.3 Primerjalna metoda

Primerjali bomo:

- nemško in partizansko vojaško opremo in oborožitev v dražgoški bitki ter
- sestavo nemških in partizanskih enot.

1.4.4 Deduktivna metoda

Dogodke bomo skušali prikazati po vrstnem redu, pri čemer bomo izhajali od splošnega h konkretnemu.

2 ZAČETKI DRUGE SVETOVNE VOJNE NA GORENJSKEM

2.1 PRIKLJUČITEV GORENJSKE NACISTIČNI NEMČIJI

Po razpadu kraljevine Jugoslavije in predaji njene vojske smo bili Slovenci razdeljeni med tri okupatorje. Italija je okupirala Ljubljano, celotno Notranjsko in Dolenjsko, Madžarska Prekmurje, nacistična Nemčija pa Štajersko, Koroško in Gorenjsko. Nemci so z izgovorom, da so bile omenjene dežele tako ali tako že tisoč let nemške, ustanovili deželo Južna Koroška in jo želeli priključiti nacistični Nemčiji. Adolf Hitler pa je ukazal naj pred priključitvijo »zopet napravijo deželo nemško«.

Nemci so pri popisu prebivalstva ugotovili, da je velika večina prebivalstva južne Koroške navedla slovensko narodnost in da le 1 % prebivalstva govori nemško. To so bili starejši moški, ki so služili v avstroogrski vojski ter nekateri poslovneži in izobraženci. Začelo se je ponemčenje prebivalstva, tako imenovana priprava na podređitev nacistični Nemčiji.

Novonastali deželi Južni Koroški je prek županov poveljeval poveljnik 1. planinske divizije 49. nemškega korpusa, ukazovali pa so tudi poveljniki drugih nemških enot, ki so večinoma pripadale 538. diviziji.

Konec maja 1941 je na območju Gorenjske ostalo le še malo nemških vojaških enot, ki so urile novince. Nemci so oblast vzdrževali z vzpostavitvijo orožniških postaj, ki so bile skoraj v vsaki večji vasi na Gorenjskem in na mejnih prehodih. Ključna naloga nemških orožnikov, med katerimi so bili tudi jugoslovanski orožniki, je bila zadušitev oboroženega odpora na Gorenjskem, zbiranje informacij o nasprotnikih nacizma in izgon teh z Gorenjske.

Šef civilne uprave Franz Kutschera je od Adolfa Hitlerja dobil vsa pooblastila, da ponemči tiste Gorenjce, ki so primerni za vključitev v nemško narodno skupnost, vsem ostalim pa zapleni vse premoženje in jih izžene z Gorenjske. Večina izgnanih je odšla v Srbijo, Bosno in Hrvaško. Temu je sledila ukinitve jugoslovanske oblasti, jugoslovanskih predpisov, ustanov, političnih strank, skratka vsega, kar je spominjalo na bivšo Jugoslavijo. Gorenjci so bili prisiljeni sprejeti nemščino kot uradni jezik v šolah in uradih ter se ravnati po nemških predpisih. Tudi vsi učitelji in uradniki so bili Nemci. Tako je bila Gorenjska 1. oktobra 1941 formalnopravno pripravljena na priključitev k nacistični Nemčiji. Gorenjci so bili potisnjeni v popolno brezpravnost in večjo odvisnost od Nemcev kot kdaj prej v svoji zgodovini. Organiziranost južne Koroške je bila v popolnem nasprotju z določili 45. člena tretje mednarodne haaške konvencije iz leta 1899 (Križnar, 2007).

Nemška civilna oblast je, sklicujoč se na odredbo o Nemcem sovražnem premoženju, julija 1941 zaplenila vse cerkveno premoženje, večino duhovnikov pa zaprla ali pregnala. Tako je ostalo na Gorenjskem le 29 slovenskih duhovnikov, od katerih je bila večina stara nad osemdeset let. V večino župnij so se naselili nemški duhovniki, katerih naloga je bila med drugim tudi preverjati prebivalstvo štiri generacije nazaj in odkrivati morebitno židovsko poreklo.

Tuja zasedba in vojne razmere so Gorenjski povzročile hudo gospodarsko škodo. Ker je bila Slovenija razdeljena med tri okupatorje, Gorenjci niso več mogli gospodarsko sodelovati z ostalimi deli Slovenije in takratne Jugoslavije. Prav tako pa so bile zaradi podrtih mostov in predorov tudi uničene povezave med pokrajinami. Na Gorenjskem so propadla številna podjetja, povečala se je brezposelnost, začelo pa je tudi primanjkovati hrane. Vendar pa so nemški gospodarstveniki po napadu Nemčije na Veliko Britanijo in Rusijo hitro ugotovili, da je bliskovitih nemških zmag konec in da se je treba pripraviti na večletno vojno. V ta namen je bilo treba tudi na Gorenjskem obnoviti proizvodnjo v tovarnah in popraviti prometno infrastrukturo. Tako so se gospodarske razmere na Gorenjskem proti koncu leta 1941 izboljšale, vendar pa so se pojavili drugi problemi, kot na primer nezadovoljstvo delavcev zaradi slabih plač in dolgega delovnika ter pomanjkanje surovin za industrijo (Križnar, 2007).

Nemci so z vzpostavitvijo civilne oblasti na Gorenjskem nadzorovali vsa področja življenja gorenjskega prebivalstva. Tako je bila npr. prepovedana posest kakršnega koli orožja, vsa lastnina je bila popisana, proizvodnja in prodaja mesa, mleka in poljščin je bila nadzorovana, le izjemoma je bila dovoljena posest in uporaba motornih vozil, vsaka kršitev nemških pravil pa je bila strogo kaznovana, neredko tudi s smrtjo. Vse to pa je potiskalo domače prebivalstvo v popolno odvisnost od nemških okupatorjev.

2.2 ZAČETEK OBOROŽENEGA ODPORA NA GORENJSKEM

Zaradi vse hujše represije Nemcev in zaradi izгона večine vplivnih Gorenjcev z družinami v Srbijo in Bosno je med prebivalci Gorenjske zavladalo spoznanje, da se okupatorju ne bo možno upreti samo na pasiven način, ampak bo treba seči po orožju. Glede oblik tega upora ni bilo enotnosti. Nastala je zamisel o novi socialno pravičnejši državi, vzporedno s tem pa so se začele ustanavljati vojaške enote. Tako so na partijskem posvetu 1. junija 1941 v Ljubljani ustanovili vojne komiteje. Ideja je bila, da bi s partizanskim načinom bojevanja – z manjšimi enotami na celotnem ozemlju Gorenjske, prav tako pa tudi v drugih pokrajinah, nenehno napadali okupatorja, mu povzročali izgube, ga utrjali in vnašali nemir v njegove vrste. Medtem naj bi se te enote popolnjevale z novimi borci in postopno preraščale v slovensko narodnoosvobodilno vojsko. Problem Gorenjske je bil v tem, da je mejila na Nemčiji priključeno avstrijsko ozemlje, kar je omogočalo Nemcem okrepitve v

nekaj urah. Prednost partizanov pa sta bila poznavanje terena in podpora lokalnega prebivalstva.

Na posvetu na Malem Gregorjevcu so partizani sklenili, da je treba bojne skupine okrepiti. Tako so nastale prve partizanske čete, ki so se v posameznih okrožjih združile v bataljone. Pripravili so načrt napada, katerega ključna točka je bila istočasen napad vseh partizanskih čet na okupatorja na območju celotne Gorenjske. Tako je na območju Gorenjske nastalo več bataljonov partizanske vojske. Ob njihovi ustanovitvi je običajno politkomisar zbral borce, jim razložil določila Partizanskega zakona, nato pa jim je prebral prisego, borci pa so za njim ponavljali (Križnar, 2007, str. 104):

»Prisegam pred svojim narodom in svojimi sobojevniki, da bom oddal vse svoje moči in sposobnosti osvobodilni stvari slovenskega naroda, delovnega ljudstva ter vsega naprednega in svobodoljubnega človeštva v sveti vojni proti fašističnim tlačiteljem, in da ne bom zapustil partizanskih vrst, v katere sem prostovoljno in zavestno vstopil, in ne odložil orožja do popolne zmage nad fašističnim okupatorjem in do popolnega uresničenja velikega osvobodilnega cilja slovenskega naroda. Če bo potrebno, bom žrtoval za svoj narod tudi svoje življenje.«

Avgusta 1941 so se začeli prvi manjši spopadi, ki so se nadaljevali vse do konca leta. Uspešnost partizanskih enot je bila polovična. Dosegale so svoj cilj v smislu vnašanja nemira in utrujanja okupatorjevih enot, niso pa mu prizadejale velikih izgub. Veliko partizanov je med boji izgubilo življenje, veliko pa jih je okupator tudi ujel in kasneje obesil. Namesto splošne vstaje in frontalnega bojevanja je prišlo do uveljavitve partizanske taktike bojevanja.

Ključni problem partizanov v prvih mesecih bojevanja je bila neizkušenost. Večino partizanskih enot so sestavljali mladi kmečki fantje brez bojnih izkušenj. Redki aktivni in rezervni oficirji, ki so po večini izhajali iz bivše jugoslovanske vojske, pa so bili priučeni togih oblik vojskovanja klasičnih armad in se v partizanskem načinu bojevanja niso znašli. Partizani so spoznali, da je treba bojevanje prilagajati vsakokratnim krajevnim okoliščinam, da je potrebna enotnost vseh ljudi, ki so vključeni v terenske odbore Osvobodilne fronte in da je nujno potrebna podpora lokalnega prebivalstva. Gorenjski partizani so počasi pridobivali bojne izkušnje. Komandant kamniškega bataljona dr. Marijan Dermastia je na podlagi bojnih izkušenj prvih partizanskih čet sestavil prvo navodilo za bojevanje slovenskih partizanov. Prve izkušnje gorenjskih partizanov so bile v veliko pomoč v boju proti okupatorju v ostalih slovenskih pokrajinah, kakor tudi na celotnem območju bivše Jugoslavije, ki je bila pod nemško nadvlado. Partizansko bojevanje je temeljilo na načelu, da se ima napadeni pravico upreti napadalcu in ga izgnati iz svoje dežele (Križnar, 2007).

Čeprav prvi napadi gorenjskih partizanskih enot niso bili najbolj usklajeni in ponekod lokalno prebivalstvo ni sodelovalo s partizani, so bili dokaj uspešni in so okupatorju povzročili predvsem veliko gmotno škodo. Zgodili so se v času, ko je imela nacistična Nemčija s pomočjo Italije pod kontrolo večji del Evrope in je že prodirala na ozemlje Sovjetske zveze. Poveljniki partizanskih enot so bili preveč optimistični v prepričanju, da bo Sovjetska zveza premagala Nemčijo v nekaj tednih. Gorenjski partizani niso mogli dobiti pomoči od zunaj, ker je bil gestapo zelo aktiven in učinkovit v preprečevanju poskusov prihoda partizanskih enot iz drugih pokrajin na Gorenjsko (Križnar, 2007).

Nemci so zaradi vse pogostejših in uspešnejših partizanskih napadov začeli krepiti svoje enote na Gorenjskem z bolj elitnimi enotami, vključno s slovito enoto »SS«. Tudi civilna nemška oblast je poostrila svoje ukrepe proti civilnemu prebivalstvu. Uvedli so kolektivno kaznovanje, ki je prizadelo veliko nedolžnih, vsako sodelovanje s partizani pa je bilo najstrožje kaznovano, tudi s smrtjo. Zaradi strahu se je pojavilo med Gorenjci veliko izdajalcev. Ujetih partizanov Nemci niso več ubijali, ampak so poskušali z mučenjem iz njih izveliči informacije o ostalih.

Kljub nemškim ukrepom so se partizanski napadi jeseni 1941 krepili. Nemce je jezilo, ker niti 1. oktobra niti 1. novembra niso mogli Gorenjske priključiti Nemčiji. Ugotovili so, da se gorenjsko prebivalstvo ravna po nemških zakonih le pod prisilo, v večini pa podpira NOB. Tolažili so se s prepričanjem, da bodo partizani po končani zimi uničeni, Gorenjska pa bo priključena nacistični Nemčiji.

Najuspešnejšo bojno taktiko je imel Cankarjev bataljon, ki se je v pozni jeseni 1941 edini uspešno obdržal na področju Gorenjske. Ker se je bližala huda zima, so se borci odločili prezimiti na vzhodnem delu Mohorja pri Kranju, v prepričanju, da jih Nemci tako blizu mesta ne bodo iskali. Odločitev se je izkazala za pravilno, saj so jih nemške enote kmalu začele iskati na Jelovici. Prebivalci Mohorja so partizane oskrbovali s hrano in oblačili, vendar pa tega kmalu niso več zmogli, zato so manjše enote Cankarjevega bataljona začele izvajati akcije, s katerimi so večjim kmetom jemale hrano, obleko in druga sredstva, ki bi jih sicer ti morali predajati okupatorju.

2.3 DECEMBRSKA VSTAJA

Partizanske enote na Gorenjskem so konec leta 1941 spoznale, da okupatorja ne bo mogoče pregnati z enkratno bliskovito vstajo, ampak bo za to potreben dolgotrajen boj. Temu je sledil ukaz Glavnega poveljstva slovenskih partizanskih čet (novembra 1941), v katerem je bilo poudarjeno, da je treba pozvati prebivalstvo k bolj aktivnemu sodelovanju v oboroženem boju proti okupatorju. Glavna točka ukaza se je nanašala na kritike, da Slovenci zaostajajo za borbenostjo drugih jugoslovanskih narodov, ker na območju Slovenije še ni bilo osvobojenih ozemelj.

Zato gorenjskim partizanom ni bilo dovoljeno oditi prezimovat v Ljubljansko kotlino. Kljub temu jih je večina odšla v Polhograjsko hribovje, ostal je le Cankarjev bataljon, ki se je skrival na Mohorju blizu Kranja.

V tem času je prišlo do izгона Slovencev iz obmejnega pasu z Italijo in Hrvaško, kamor so želeli naseliti Nemce. Med Gorenjci je zavladal strah, da bodo tudi oni izseljeni. To je povzročilo porast odborov Osvobodilne fronte na Gorenjskem, saj so se mnogi raje odločili za odhod v partizane kot za izselitev. Glavno poveljstvo slovenskih partizanskih čet je izdalo ukaz Stanetu Žagarju, naj združi Gorenjce v odporu proti okupatorju, da bi preprečili izgon prebivalcev, hkrati pa podprli obrambo partizanov drugih jugoslovanskih narodov pred sovražnikovo ofenzivo.

Slovensko partizansko vodstvo je računalo, da bo sovjetska armada prešla v ofenzivo proti Nemcem, upanje pa je vlival tudi vstop Združenih držav Amerike, po napadu Japoncev na Pearl Harbor, v vojno. Vedeli so namreč, da ima Amerika ogromne materialne in človeške vire.

Na Gorenjskem so tudi računali na upor Luksemburžanov v vrstah nemške vojske, ki so bili nastanjeni v Škofji Loki in Litiji. Ti so namreč odklanjali bojevanje proti slovenskim partizanom, ker jih, kot so govorili, Slovenci niso napadli. Luksemburžani so kasneje sodelovali tudi v nemških napadih na Dražgoše, kjer je že prvi dan bitke prišlo do njihovega upora proti nemškim poveljnikom. Zato so jih Nemci približno 40 postrelili kot izdajalce že med samo bitko, ostale pa so razorožili in zaprli. Kasneje pa so jih odpeljali v taborišča. V nekaterih virih lahko najdemo zapise, da so nekateri Luksemburžani celo dezertirali iz nemške vojske, slekli uniforme in se poskušali skriti med lokalnim prebivalstvom. Ni pa nobenih podatkov, da bi se kateri od njih pridružil narodnoosvobodilnemu boju.

Neuradni začetek decembrske vstaje na Gorenjskem je napad Cankarjevega bataljona na nemške policiste na Rovtu, vendar pa naziv »decembrska vstaja« takrat še ni bil uradno uveden. To se je zgodilo kasneje s poudarjanjem bratstva med jugoslovanskimi narodi in pomena osvobodilne vojske.

Takratni komandant slovenskih partizanov Franc Leskovšek je kasneje povedal, da decembra 1941 ni izdal ukaza za osvoboditev Gorenjske, ampak le za pregon okupatorja iz odročnih alpskih dolin. Kasneje je slovensko partizansko vodstvo tudi priznalo, da se ob izdajanju ukazov Stanetu Žagarju ni zavedalo strateškega pomena Gorenjske za Nemce. Slovensko vodstvo ni bilo enotno, katero pokrajino naj bi poskušali osvoboditi najprej. V nekaterih krogih je prevladovalo mnenje, da bi bilo najlažje najprej osvoboditi Notranjsko (Križnar, 2007).

Tako načrt partizanov, da preženejo okupatorja iz odročnih alpskih dolin, kot načrt Nemcev, da izženejo gorenjsko prebivalstvo in priključijo Gorenjsko veliki Nemčiji,

sta bila preveč optimistična. Člani izvršnega odbora Osvobodilne fronte so se zavzemali za takojšnjo osvoboditev gorenjskega ozemlja, da bi slovenski partizani dobili ozemlje za prezimovanje, hkrati pa dokazali, da so sposobni zadržati oblast. V tem obdobju je okupator deloval precej bolj usklajeno kot slovensko vodstvo. To je iz Ljubljane na Gorenjsko poslalo Toneta Dolinška in ga postavilo za pokrajinskega sekretarja Komunistične partije Slovenije za področje Gorenjske. S tem so ločili politično in partizansko vodstvo, kar je škodovalo enotnemu delovanju.

2.4 CANKARJEV BATALJON DECEMBRA 1941

Cankarjev bataljon je bil ustanovljen 5. avgusta 1941 na planoti Jelovica, natančneje na Vodiški planini. Njegov poveljnik je bil Jože Gregorčič, ki je bil španski borec. Politkomisarja Cankarjevega bataljona sta bila Ivan Bertoncelj in Stane Žagar, član CK ZKS, ki je bil po mnenju mnogih dejanski vodja bataljona. Operativna častnika sta bila Franc Primožič in Miha Švigelj, oba oficirja bivše jugoslovanske vojske. Prvi bataljonski zdravnik je bil dr. Jože Gabrovšek, po njegovem odhodu pa Janez Konšek.

Na začetku je Cankarjev bataljon štel 120 borcev, ki so imeli 45 pušk, 1 mitraljez ter nekaj bajonetov in samokresov. Borci so bili razdeljeni v dve četi, Jeseniško in Jelovško. Bataljon se je v prvem mesecu po ustanovitvi zmanjšal skoraj za tretjino in se razdelil na četi. To je bila posledica nekaterih spopadov, nemškega preganjanja in dejstva, da so nekateri borci prestrašeni in obupani odšli domov. V mesecu oktobru 1941 sta se obe četi spet združili. Bataljon je januarja 1942 štel 200 borcev, od tega jih je bilo 80 iz Poljanske doline (http://sl.wikipedia.org/wiki/Cankarjev_bataljon, 28. 2. 2015).

Slika 1: Jože Gregorčič (levo) in Stane Žagar

(Vir: <http://www.gorenjci.si/osebe/gregor%C4%8Di%C4%8D-jo%C5%BEE-gorenjc/887/> in http://sl.wikipedia.org/wiki/Stane_%C5%BDagar)

V začetku decembra 1941 je bil Cankarjev bataljon na območju Bukovščice v Selški dolini, pod jugovzhodnim robom Mohorja. Stane Žagar se je 6. decembra vrnil s posveta v Ljubljani, kjer je dobil nove ukaze s strani slovenskega partizanskega vodstva. Partizani so 7. decembra požgali ravnokar obnovljeni most na Praprotnem, da bi preprečili okupatorjeve prevoze. Istega dne je Stane Žagar sklical sestanek partizanskih poveljnikov, članov Komunistične partije Slovenije in Osvobodilne fronte z namenom, da se dogovorijo o prihodnjih aktivnostih partizanov na Gorenjskem.

Predlog Staneta Žagarja je bil, da Cankarjev bataljon odide v Bohinj in tam začne izganjati okupatorjevo vojsko. Vendar se je kasneje pojavila informacija, da imajo v Poljanski dolini ljudje doma veliko skritega orožja in da se tam že ustanavlja jedro Poljanske partizanske čete. Odločeno je bilo, da se bataljon premakne v Poljansko dolino, kjer se bo, ob veliki podpori lokalnega prebivalstva, v številnih grapah lažje skril pred zasledovanjem okupatorjevih enot.

*Slika 2: 7. 12. 1941 je Cankarjev bataljon požgal most v Praprotnem v Selški dolini
(Vir: Jan, 1971, str. 27)*

9. decembra 1941 je Cankarjev bataljon na Mohorju napadlo 45 nemških policistov. Partizani so napad odbili, vendar pa so v kratkem pričakovali napad večjih nemških enot. Tako so se odločili za premik proti Poljanam v Poljanski dolini.

Bataljon je najprej prečkal Selško dolino in se povzpел na Golico, od tam pa so odšli na Rovt pod Mladim vrhom. Tam je Cankarjev bataljon dosegel eno zmed svojih odmevnih zmag, ko je napadel kolono 52 nemških policistov in jih 45 ubil, enega pa zajel. Ta nemški poraz je zelo odmeval, ne samo po Gorenjski, ampak tudi po celotni Nemčiji, in je zelo razjezil samega poveljnika SS Heinricha Himmlerja in Adolfa Hitlerja, med gorenjskim prebivalstvom pa je vzbudil veliko veselje in ga navdihnil z optimizmom. V tej zmagi si je bataljon priboril tudi veliko orožja in

streliva. Na mestu, kjer se je zgodil napad, danes stoji majhen spomenik, na katerem piše:

»12. decembra 1941 je Cankarjev bataljon pod vodstvom komandanta Jožeta Gregorčiča in komisarja Staneta Žagarja napadel in uničil na tem mestu nemško policijsko kolono. Ta pomembna zmaga je bila uvod v gorenjsko decembrsko vstajo« (Jan, 2001, str. 59).

Kot zanimivost naj omenimo, da Stane Žagar v tem napadu ni sodeloval. Po napadu v Rovtu se je Cankarjev bataljon premaknil skozi Malenski vrh na Vinharje v Poljanski dolini.

Koroški deželni vodja, ki je bil hkrati tudi šef civilne uprave južne Koroške, dr. Friedrich Rainer, je poročal Adolfu Hitlerju o 45 padlih policistih in ga prosil za vojaške okrepitve. Dr. Rainer se je poklonil mrtvim policistom na pokopališču v Kranju, kjer so jih nemške oblasti pokopale, nato pa v mestni hiši spregovoril vodilnim predstavnikom in sodelavcem okupatorja na Gorenjskem. Med drugim je rekel:

Slika 3: Friedrich Rainer

(Vir: <http://www.holocaustresearchproject.org/essays&editorials/sinisterroles.html>)

»Dne 1. decembra so razbojniški morilci na najostudnejši način umorili Slovence, ki so bili voljni sodelovati pri obnovi in ki so bili za Führerja. Pri zasledovanju teh tolp so dne 12. decembra padli nemški policisti. Napadli so njih in tudi one, ki so bili ranjeni, umorili na najostudnejši in najbolj prostaški način. Danes sem stal na njihovih grobovih. Tudi Führerju sem sporočil o tem morilstvu in Führer mi je naročil,

da moram z najostrejšimi sredstvi skrbeti za to, da se nič več ne ponovijo taka grozovita dejanja. Prisiljen sem torej izvajati izredno ostre ukrepe. V to deželo sem zdaj poklical okrepitev» (Jan, 2001, str. 63).

O izgonu gorenjskega prebivalstva se je za nekaj časa nehalo govoriti, vendar pa je nemška civilna oblast dala jasno vedeti, da bo vsak, ki se bo Nemcem upiral na kakršen koli način, takoj izgnan. Po 12. decembru 1941 so na ozemlje Gorenjske začeli prihajati dodatni bataljoni nemške vojske. Do konca leta 1941 so bili tako na Gorenjskem zbrani 44., 93., 171. in 181. policijski bataljon. Ena četa je bila v stalni pripravljenosti, da nemudoma odide na kraj, kjer bi bili opaženi partizani. Dodatno pa so Nemci na nekatere zahtevnejše naloge pošiljali še pripadnike elitnih enot SS. Vse to se je dogajalo v času, ko je nacistična armada obstala pred Moskvo in prezebala, ker je bila slabo opremljena za zimo. Tako so tudi na Gorenjskem nemške organizacije zbirale topla oblačila, smuči in sani za vojake na ruski fronti. To je močno zamajalo ugled nemške vojske, partizanom pa dajalo upanje na uspeh v boju proti okupatorju.

Slika 4: Ubiti Nemci na Rovtu

(Vir: http://sh.wikipedia.org/wiki/Osvobodilna_fronta)

Ker je prišlo do znatne okrepitve nemških enot, še posebej na območju Kranja in Škofje Loke, je bilo Cankarjevemu bataljonu, ki se je še vedno zadrževal na v hribih nad Poljansko dolino, vse težje izvrševati ukaze Glavnega poveljstva slovenskih partizanskih čet. Bataljonu so se priključevale skupine novih borcev, med drugim so se mu v tem obdobju pridružili tudi borci Poljanske čete in gorenjski partizani, ki so

se vrnili s Polhograjskega hribovja. Ker je število borcev naraščalo, so potrebovali vse več hrane. Zato so manjše skupine izvajale akcije, katerih glavna naloga je bila pridobiti čim več živil, orožja in opreme. Pri tem je prihajalo do oboroženih spopadov z nemškimi policisti, v katerih so Nemci utrpeli precej večje izgube kot partizani.

Vzdušje upora je zavzelo celotno območje Poljanske doline in vse več ljudi se je priključevalo oboroženemu odporu, se združevalo v manjše oborožene skupine in priključevalo Cankarjevemu bataljonu. Ostalo lokalno prebivalstvo pa je oskrbovalo partizane s hrano in ostalimi potrebščinami. Nemci so imeli informacije, da se bataljon nahaja v hribih nad Poljansko dolino, zato so premeščali vse več enot v Poljansko dolino in okrepili napade na partizanske enote. Edina, ki je podprla boje Cankarjevega bataljona, je bila 2. skupina štajerskega bataljona, ki je 24. decembra 1941 z Dolenjske preko razmejitvene črte med nemškim in italijanskim zasedenim ozemljem prodrla proti Litiji. Napadi Nemcev v Poljanski dolini so postali tako siloviti, da se je Cankarjev bataljon moral umakniti na Bukov vrh. O silovitosti napadov okupatorja veliko pove tudi podatek, da so tu okupatorjevi topničarji prvič streljali na ljudi s topovi. V noči na 27. december so borci Cankarjevega bataljona porušili šest mostov čez Poljansko Soro in tako onemogočili nemške premike z vozili. Istega dne so tudi vzpostavili obrambno linijo od Bukovega do Valterskega vrha. Okupatorjeve enote so jih sredi dneva 27. decembra silovito napadle pod Valterskim vrhom. Partizani so napad odbili, v bojih je padlo 40 Nemcev in 10 partizanov. Nemci so se zvečer umaknili v dolino (Jan, 2001).

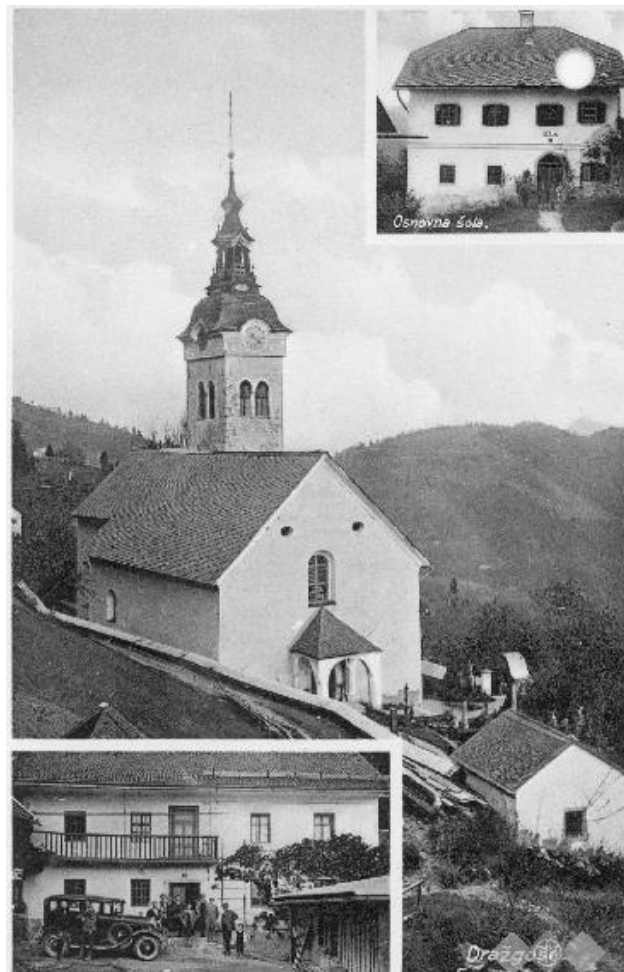
Vodstvo Cankarjevega bataljona je ocenilo, da naslednji dan bataljon ne bo mogel odbiti napadov okrepljenih okupatorjevih enot, saj so Nemci nameravali zbrati tudi do 2000 vojakov, Cankarjev bataljon pa je imel nekaj več kot 200 borcev. Zato se je odločilo, da se umakne z območja Valterskega vrha. Vedeli so, da Nemci pričakujejo njihov umik v področje Polhograjskega hribovja, zato so se odločili, da se umaknejo v drugo smer, v bližino Škofje Loke, kjer jih okupator ni pričakoval. Odločili so se, da se umaknejo v Dražgoše.

3 DRAŽGOŠKA BITKA

3.1 VAS DRAŽGOŠE

Dražgoše se nahajajo v severozahodnem delu Slovenije, v sredini gorenjske regije. Vas leži na nadmorski višini 832 m pod strmim robom planote Jelovice. Jelovski gozd sega skoraj do vasi na severu, na jugu pod vasjo pa so strma travnata pobočja. Vas je razpotegnjena na širini skoraj treh kilometrov z zahoda proti vzhodu. Dražgoše so razdeljene na tri dele. Zahodni del vasi se imenuje Pri cerkvi, osrednji del Na pečeh, tretji del vasi, na vzhodu, pa je zaselek Jelenšče. Z Jelenšč naprej proti vzhodu vodi cesta čez Jamnik v Kropo in naprej v dolino reke Save. Nad Jelenščami štrli iz jelovškega gozda strma pečina, ki je bila po vojni zaradi dogodkov v dražgoški bitki preimenovana v Bičkovo skalo. Proti severu vodijo ceste na planine Jelovice, med katerimi najprej naletimo na Mošenjsko planino. Južno pod Dražgošami se začne vas Rudno in rudno polje, ki se konča v vaseh Češnjica in Železnikih v Selški dolini. Ti sta od Dražgoš oddaljeni pet kilometrov.

Dražgoše so bile na začetku druge svetovne vojne zelo napredne, urejene in za kmečko prebivalstvo bogate. Skupaj je bilo v vasi 83 hiš, v katerih je živelo 444 prebivalcev. Večina prebivalcev se je ukvarjala s sekanjem, predelavo in prodajo lesa, bili pa so tudi kmetje, oglarji, furmani ipd. Prebivalstvo je bilo razdeljeno na dva dela. Na eni strani so bili bogati gospodarji velikih kmetij, ki so bili fanatično verni in so nasprotovali partizanskemu gibanju, na drugi strani pa so bili predvsem mlajši vaščani iz sloja bajtarjev ali kajžarjev, ki so bili bolj napredni in so podpirali partizane, vendar pa med bogatimi in vplivnimi gospodarji niso imeli nobenega vpliva, nobenega ugleda.

Slika 5: Dražgoše: cerkev, šola, gostilna in trgovina pred vojno
(Vir: <http://www.etno-muzej.si/en/spletne-zbirke/lokacije/drazgose>)

Zato so v vasi imeli tudi dva kulturna domova: Prosvetnega in Sokolskega, imeli pa so tudi veliko in lepo baročno cerkev iz 17. stoletja. Vaščani so bili organizirani v več društev, imeli so igralski oder, gasilce, v vasi je bila celo električna napeljava. V Dražgošah leta 1941 ni bilo nobene celice OF ali Komunistične partije, kar v Selški dolini v tistem obdobju ni bila redkost. Vedeti je namreč treba, da v celotni Selški dolini na začetku vojne ni bilo partizanov.

3.2 DOGODKI PRED BITKO

27. decembra 1941 zvečer je Cankarjev bataljon začel s premikom z Valterskega vrha proti Dražgošam, ki jih je vodstvo bataljona določilo za kraj, kjer naj bi bataljon prezimil. O tej lokaciji so razmišljali že jeseni 1941, vendar pa so se 9. decembra zaradi takratnih okoliščin odločili za umik z Mohorja v Poljansko dolino. Okupatorja so ukanili tako, da so se ponoči spustili navzdol proti reki Sori, ki so jo prečkali v bližini Škofje Loke. Nemci jih v tem delu ozemlja niso pričakovali, pa vendar je bila nevarnost velika, saj so bili nemški policisti zelo blizu. Zanimivo je, da borcev

Cankarjevega bataljona okupatorjevi vojaki niso opazili, saj je bilo v koloni kar 260 partizanov (Jan, 2001).

Borci Cankarjevega bataljona so nadaljevali pot do Mohorja nad Selško dolino, kjer so bili že dva tedna prej, od tam pa so v manjših skupinah nadaljevali s premikom proti Dražgošam. Vodstvo bataljona si je zadalo cilj, da bodo vsi borci v vasi do 1. januarja 1942, kar se je tudi uresničilo. Prišlo jih je približno 220, saj so nekateri med premikom obupali in odšli domov ali pa se skrili. Cankarjev bataljon je Dražgoše brez predhodne najave dobesedno zavzel, kar je povzročilo neodobravanje in strah prebivalcev. Stane Žagar je v svojem govoru ob prihodu Cankarjevega bataljona v vas razglasil tako imenovano »dražgoško republiko«, kar pa med prebivalci ni naletelo na topel sprejem (Jan, 2001).

Odločitev partizanov o umiku z Valterskega vrha se je izkazala za pravilno, saj je okupator že naslednji dan, 28. decembra, z močnimi policijskimi enotami prodrli na to območje. Ker partizanov niso našli, so se nemški vojaki hudo znesli nad nedolžnim lokalnim prebivalstvom.

Po prihodu v Dražgoše je poveljstvo Cankarjevega bataljona razdelilo partizane na tri dele, tako da bi bil bataljon v primeru napada čim hitreje pripravljen na obrambo. 1. četa je bila razporejena v Sokolskem domu in v okoliških hišah, 2. četa je bila nastanjena na zahodnem delu vasi v Prosvetnem domu in v šoli, samostojni Bičkov vod pa je bil poslan v zaselek Jelenšče, vzhodno od Dražgoš. Vse enote so imele zvezo s vodstvom bataljona, ki je bilo nastanjeno v hiši pri Birtu, postavile so lastne straže, bataljon pa je tudi razposlal patrulje, ki so vzpostavile stik z narodnoosvobodilnimi organizacijami v Železnikih, Škofji Loki, Kropi in Kranju.

1. januarja 1942 so trije vaški odposlanci prišli k Birtu in zahtevali pogovor z vodstvom bataljona. V pogovoru so izrazili zaskrbljenost, da se bodo Nemci maščevali nad vaščani, če se bo razvedelo, da so partizani v vasi. Zato so zahtevali, naj odidejo. Vodstvo bataljona je njihovo zahtevo zavrnilo in jim zagotovilo, da so partizani sposobni odbiti kakršen koli nemški napad ter obvarovati vas in njene prebivalce. Ker odposlanci niso bili prepričani, so prosili za dovoljenje, da Nemce obvestijo o prisotnosti partizanov v Dražgošah. Komandant bataljona Jože Gregorčič je to dovolil z besedami (Jan, 2001, str. 93):

»Če je tako, vam dovoljujem prijavo. A povejte jim, da smo dobro oboroženi, da nas je tu čez 500 in da nas bo vsak dan več.«

Že naslednji dan je eden izmed odposlancev odšel v Selca in vplivnemu županu Benediku povedal za partizane v Dražgošah. Ta mu je zagotovil, da bo obvestil Nemce, ki bodo pregnali partizane iz vasi v dveh dneh. Zagotovil mu je tudi, da se

vaščani nimajo česa bati, saj so, po njegovih besedah, ravnali pravilno, ker so prijavili partizane.

Partizani so pričakovali napad Nemcev na Dražgoše in so bili nanj pripravljeni. Prav tako pa so bili Nemci seznanjeni z aktivnostmi partizanov, saj so nekateri vaščani vohunili zanje. Partizani so v Dražgošah vzdrževali straže in opazovalnice z namenom odkrivanja okupatorjevih aktivnosti. V bližnje in bolj oddaljene vasi v okolici so pošiljali patrulje, ki so hkrati oskrbovale borce v Dražgošah, saj so partizani želeli čim manj nadlegovati vaščane. Partizanske patrulje so v Dražgoše prinašale hrano in oblačila za partizane, ki so jih dobile v drugih vaseh ali pa so jo zasegle v okupatorjevih trgovinah in skladiščih. Nekatere družine v vasi so pomagale partizanom, tako da so jim kuhale hrano in tople napitke, žene pa so pekle kruh iz moke, ki so jo prinesli partizani. Po ukazu vodstva bataljona je bila lastnina Dražgošanov nedotakljiva.

Slika 6: Osrednji del Dražgoš, Na pečeh, pred vojno
(Vir: <http://www.etno-muzej.si/en/spletne-zbirke/lokacije/drazgose>)

V tem času so partizani organizirali mitinge v Prosvetnem in Sokolskem domu. Udeleževali so se jih predvsem mlajši revnejši vaščani, starejši pa so na mitinge gledali z nezaupanjem. Na mitingih je bil glavni govorec Stane Žagar, peli pa so tudi že znane pesmi o upor, zbrani pa so prvič slišali tudi partizanske pesmi. Vas je bila razdeljena na podpornike in nasprotnike partizanov. Glavna skrb nasprotnikov, to so bile v večini družine starejših bogatih kmetov, je bilo vprašanje, kaj se bo zgodilo z Dražgošami, ko bodo vas napadli Nemci. Stane Žagar jih ni mogel prepričati s svojimi govori, v katerih je govoril o tem, da je nemška vojska v Evropi tik pred porazom. Bogati gruntarji so vendarle razmišljali z zdravo kmečko logiko. Zanje je bila »dražgoška republika« le majhen otoček v ogromnem morju nemškega ozemlja in je bilo le vprašanje časa, kdaj jo bodo Nemci zavzeli (Jan, 2001).

V času pred 8. januarjem 1942 je postajalo vse očitneje, da okupator kopiči svoje enote v Selški dolini in da se pripravlja na napad na Dražgoše. Partizani so preko aktivistov iz doline dobili informacije o okupatorjevih premikih. Napetost v vasi je v pričakovanju skorajšnjega napada naraščala. Partizani so vaščanom dali navodila, kam naj se skrijejo v primeru napada.

Nemci so se zavedali, da imajo na enem mestu, v Dražgošah, zbrano glavnino partizanov na Gorenjskem in tako idealno priložnost, da jih uničijo. Ta priložnost se jim je zdela še veliko boljša kot tista ob koncu leta 1941 v Poljanski dolini. Partizani in Nemci so pričakovali, da bo spopad trajal le en dan. Zanimivo je dejstvo, da partizani prvotno niso načrtovali umika, čeprav je bilo to v nasprotju s partizansko taktiko. To je presenetljivo, če upoštevamo dejstvo, da se je vodstvo bataljona zavedalo moči svojega nasprotnika.

Partizani so bili razporejeni v skoraj 2,5 kilometra dolgi obrambni črti v Dražgošah, okupator pa je imel svoje enote razporejene po celotni Selški dolini, nekaj bataljonov pa je bilo tudi v rezervi v Škofji Loki, na Bledu, v Kranju in Radovljici. Operativno poveljstvo nemških sil je bilo v Češnjici v gostilni Ratitovec. Po pričevanju domačinov, ki so delali v gostilni, so bili Nemci dobro pripravljeni na napad, trdili pa so, da bodo partizane premagali v eni uri.

3.3 SESTAVA SIL, OBOROŽITEV IN OPREMA

V dražgoški bitki sta si nasproti stali dve popolnoma različni vojaški formaciji. Na eni strani so bili partizani oziroma Cankarjev bataljon, ki je bil ustanovljen iz peščice domoljubov šele pet mesecev pred boji v Dražgošah in na drugi strani več bataljonov vojske nacistične Nemčije, ki je bila takrat na vrhuncu svojih moči. Treba je priznati, da so zaradi nemškega angažiranja na drugih frontah, predvsem na ruski fronti, v bojih za Dražgoše sodelovali predvsem rezervni policijski bataljoni.

Cankarjev bataljon je štel 240 borcev, ki so bili organizirani v dve četi in en dodatni vod, imenovan Bičkov vod. Vseboval je tudi bataljonsko rezervo, ki je štela 20 borcev. Oboroženi so bili večinoma z orožjem, ki ga je po kapitulaciji pustila stara jugoslovanska vojska. Najpogostejša je bila jugoslovanska puška Mauser M24, ki so jo po belgijski licenci izdelovali v Kragujevcu. V različnih zapisih je mogoče prebrati, da so borci Cankarjevega bataljona na začetku leta 1942 uporabljali tudi češke karabinke VZ23 in poljsko verzijo »mavzeric« M1929. Nekaj jih je imelo tudi avstroogrske poške Mannlicher M95 M in pa francoske puške M1907/25 F. Nekatere med njimi so imele tudi bajonete. Zaradi pomanjkanja vojaških pušk pa so partizani uporabljali tudi lovske puške različnih modelov. Možno je zaslediti, da so borci Cankarjevega bataljona imeli 22 kosov avtomatskega orožja, uporabljali pa so puškomitraljeze, kot je bila legendarna »zbrojevka« M37, ki so jo po češki licenci prav tako izdelovali v Kragujevcu, in pa mitraljeze, kot sta bila francoski mitraljez

Chaucha M15/26, popularno imenovan tudi »šoša«, in Breda M37. Nekateri borci so imeli tudi različne revolverje in nekaj ročnih bomb. V sestavi bataljona pa je bilo tudi nekaj orožja, ki so ga partizani v prejšnjih akcijah zasegli Nemcem (Martinčič, 1990).

Večina partizanov je nosila civilna oblačila ali pa kombinacijo uniform in civilnih oblačil. To so bila oblačila, primerna za dolgotrajno bivanje na prostem, npr. planinska in smučarska oprema, športni suknjiči, vetrovke, pumparice, dokolenke, volnene rokavice in gorski čevlji. Med uniformami so prevladovala stare jugoslovanske, ki so se izkazale za zelo neudobne in so jih partizani predelovali, nekaj pa jih je nosilo tudi zaplenjene dele nemških uniform. Pokrivala so bila vseh vrst, predvsem taka, ki so ščitila pred mrazom. Čelade so bile izjemno redke. Bele maskirne obleke je nosila le peščica partizanov, vse so bile zaplenjene nemškim vojakom.

Ostale vojaške opreme partizani praktično niso imeli. Na nekaterih slikah lahko vidimo smuči, kompase, daljnogleda ali pa različne nože, ki pa so bili v osnovi narejeni za civilno rabo ali pa za lovce.

Na drugi strani so Nemci imeli na razpolago 44. rezervni policijski bataljon iz Radovljice, 325. policijski bataljon iz Stražišča pri Kranju in policijski smučarski oddelek z Bleda, medtem ko je bil 10. rezervni policijski bataljon šele na poti na Gorenjsko. Tem enotam je treba dodati še enote za zvezo. Nemški vojaški štab »Jug« je dal na razpolago nekaj svojih enot: 499. pehotni nadomestni bataljon iz Škofje Loke in 48. bataljon tankovskih lovcev iz Celja, ki je imel tudi protitankovske topove. Kot varovanje in strateško rezervo naj bi Nemci imeli v pripravljenosti tudi 322., 857. in 510. bataljon deželnih strelcev ter nadomestni bataljon SS »Westland«. Vsega skupaj so Nemci zbrali v operaciji »Grosseinsatz« okoli 2500 mož in dosegli razmerje moči približno 10 : 1. Pri tem niso bile upoštevane enote, ki so jih zaradi širšega varovanja in kontrole cest postavili okoli bojnega prostora (<http://sl.wikipedia.org/wiki/Dražgoša>, 25. 2. 2015).

Nemški vojaki so bili dobro opremljeni, predvsem pa pripravljeni na zimsko bojevanje. Imeli so za tisti čas sodobno vojaško opremo in oborožitev. Velika prednost nemških enot je bila tudi dobra logistična podpora in pa podpora artilerije. Zanimivo je, da so Nemci Dražgoše obstreljevali z dvanajstimi topovi z neposrednim merjenjem. Logistične oskrbe je bilo v izobilju, tako da Nemcem pri napadu na Dražgoše ni primanjkovalo orožja ali streliva, enako pa je bilo tudi z ostalimi sredstvi. Za partizansko stran tega seveda ne moremo trditi.

Od orožja so Nemci največ uporabljali puške reptirke KAR98k z daljnogledom ali brez, polavtomatske puške Gewehr 41, različne brzostrelke, med katerimi so prevladovali modeli MP38, MP40, in mitraljeze MG30 in MG 34. Na razpolago so imeli tudi ročne bombe, predvsem tako imenovane »štilarce«, nemško

»stiehlgrandgranate«, pa tudi vso ostalo vojaško opremo. Poudariti je treba tudi, da so vsi nemški vojaki imeli zimske uniforme, preko katerih so nosili še bele maskirne obleke in čelade. Tudi njihove smučarske enote so imele vse vojaško smučarsko opremo.

Iz zapisanega lahko ugotovimo, da je bila, kar se tiče ljudi, orožja, opreme in logistike, velika prednost na nemški strani. Na začetku dražgoške bitke sta bila partizanom v prid le njihova pogum in domoljubje. Nemci pa so v sestavi svojih sil imeli določene enote, ki niso bile najbolj motivirane za bojevanje. To se je proti koncu bitke spremenilo, saj je bila morala partizanov ob nekaterih žrtvah, pomanjkanju streliva, izčrpanosti in hudem mrazu vse slabša. Na drugi strani pa so Nemci, še posebej po preboju na Jelenščah, postajali vse bolj motivirani. To je na koncu vodilo v umik partizanov in nemško zasedbo Dražgoš.

3.4 BITKA

Cankarjev bataljon je v Dražgošah v globokem snegu, ki je nenehno po malem naletaval, in pri temperaturah, nižjih od -20°C , čakal napad Nemcev. V svojih vrstah so imeli tudi 22 mitraljezcev, ki so zavzeli položaje, tako da so imeli čim boljše sektorje delovanja.

9. januarja zjutraj, še v trdi temi, so se začeli premiki okupatorjevih enot proti Dražgošam. Nemci so prihajali iz Češnjice, Selc, Krobe in Besnice. Prihajali so peš, nekateri pa so bili tudi na smučeh. Prva se je z napadalci spopadla partizanska patrolja, ki je bila na obhodu. Partizani v vasi so slišali strele. Vsi premraženi in nekateri tudi prestrašeni so kmalu spoznali, da imajo opravka z močnim nasprotnikom.

Nekaj ur po prvih streljih, okrog devetih zjutraj, se je skupina partizanov na vzhodnem delu vasi spopadla z močno nemško enoto. Tam so partizani ubili poveljnika enote, zato so se Nemci kmalu umaknili. Na Jelenšče, kjer je bil Bičkov vod Cankarjevega bataljona, je prodiralo okoli 150 nemških policistov, glavnina nemških sil pa je bila iz Češnjice preko Rudnega usmerjena proti sredini Dražgoš.

Partizani so prve napade vzdržali, kar jim je dvignilo moralo. Prav tako jih je motiviralo, ko so videli Nemce, kako na vzhodu vasi bežijo. Nastalo je kratko zatišje, nato pa so Nemci začeli Dražgoše obstreljevati s topovi, ki so jih namestili na polje pod vasjo Rudno. Ob podpori topov je nemška pehota še močneje napadla, tako da so nemški vojaki prihajali tudi na nekaj deset metrov od partizanskih položajev. Vendar napadalci niso dosegli prvotnega cilja, da bi že v nekaj urah prodrli v Dražgoše.

Partizani so kmalu ugotovili, ga želijo Nemci prebiti njihovo linijo na Jelenščah, ki so malo višje od Dražgoš, od tam pa, tudi s pomočjo terena, potisniti partizane proti zahodu. Poveljnik Bičkovega voda, vodnik Franc Biček, je s svojimi borci, razporejenimi okoli pečine, danes znane kot Bičkova skala, uspešno odbijal okupatorjeve napade. Vendar je kmalu spoznal, da nasprotnik postaja premočan, zato je poslal v vodstvo bataljona kurirja s prošnjo po okrepitvah. Vodstvo Cankarjevega bataljona je spoznalo, da so Jelenšče ključna točka nemškega napada, zato je tja nemudoma poslalo bataljonsko rezervo. Rezerva je prišla na Jelenšče, ravno ko se je začel najhujši nemški napad. Tako so Nemci padli v navzkrižni partizanski ogenj, kar jih je tako presenetilo, da so kljub veliki premoči začeli bežati (Jan, 2001).

Podobni napadi so se dogajali ves dan, večkrat tudi ob podpori topov, ki so uporabljali tudi zažigalne granate. Nemci so utrpeli precej žrtev, na partizanski strani pa je bil prvi dan ranjen le eden. Med vaščani prvi dan ni bilo žrtev, saj so se poskrili v kletih. Požgani pa sta bili dve hiši, ki sta ju zadeli zažigalni topovski granati. Partizani so pridobili tudi nekaj orožja, streliva in opreme od mrtvih okupatorjevih vojakov.

Ko je padla noč, so boji ponehali. Nemci so se ponoči večkrat poskušali približati obrambni liniji, vendar pa so vsakič padli v zasedo, še preden so prišli blizu. Prvi dan niso dosegli praktično nobenega uspeha, partizani pa so ugotovili, da je njihova obramba še uspešnejša, kot so upali pred začetkom spopadov. Vaščani so bili zelo prestrašeni, partizani pa so jih mirili, da jih bodo branili in da bodo Nemci mogoče odnehali in odšli. Vaščani so bili zaskrbljeni, da se bodo partizani umaknili in jih prepustili na nemilost Nemcem. Niti partizani niti Nemci se niso umaknili.

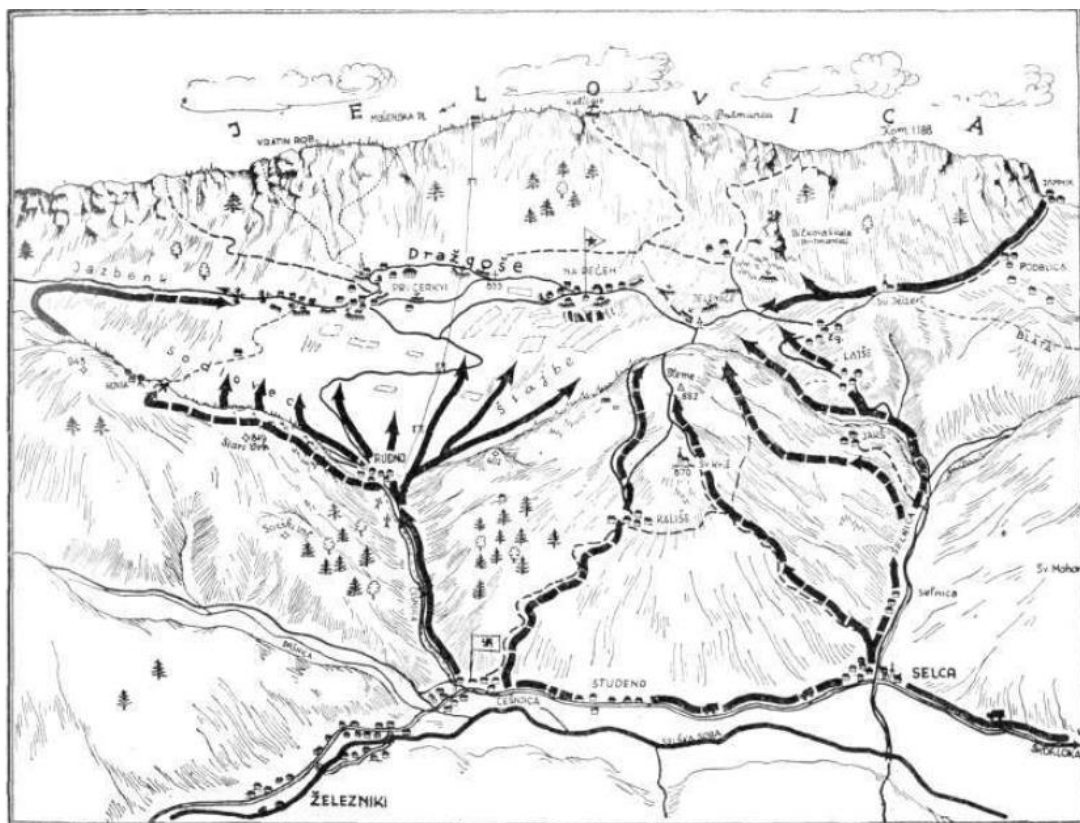

Slika 7: Franc Biček

(Vir: http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Franc_Bi%C4%8Dek.jpg)

Nemci so noč izkoristili za okrepitve. Pod Dražgoše so pripeljali še več vojakov in še večje topove, prišlo je tudi okoli 150 SS-ovcev, ki so bili, po pričevanju vaščanov Rudna, veliko bolj motivirani in kruti. Obe strani sta noč preživel v negotovosti in načrtovanjih za naslednji dan, saj so oboji, kot smo že omenili, pričakovali, da se bodo boji končali v enem dnevu. Celo noč je padal sneg, okupator pa jo je razsvetljeval s svetlečimi raketami.

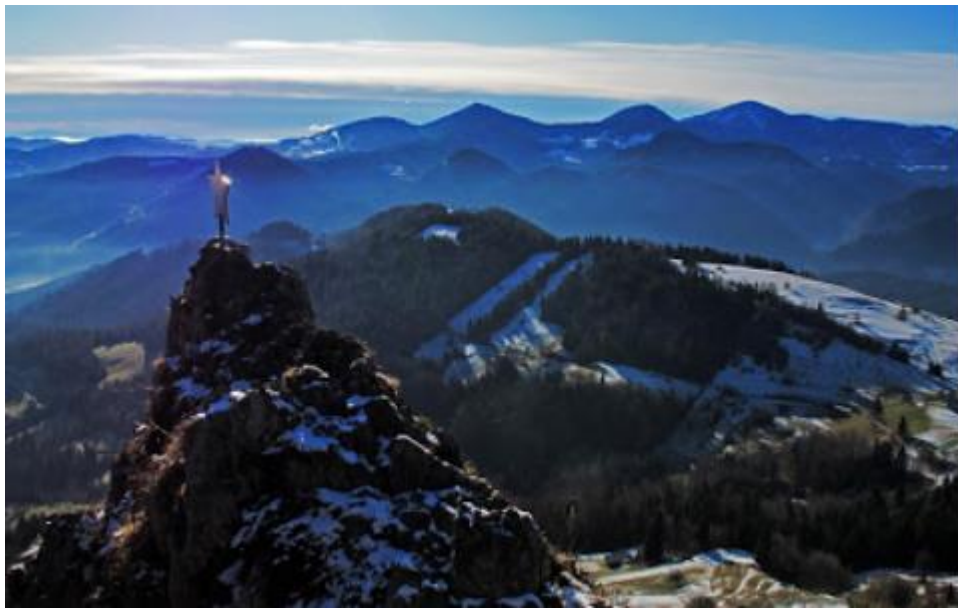
Drugi dan boj so zaznamovali topovi. Že zgodaj zjutraj so Nemci začeli obstreljevati vas s topovi. Center napadov je bilo središče Dražgoš, kar kaže na dejstvo, da je bil okupator obveščen, kje se nahaja vodstvo Cankarjevega bataljona. Veliko zažigalnih granat je zadelo senike, hleve in hiše. Vas je gorela, ljudje so bili panični, živali so prestrašeno begale po vasi, nekatere pa so obležale mrtve, zadete z drobcami granat. Partizani so poskušali pomagati vaščanom, vendar pa je ob podpori topov napadala tudi nemška pehota, ki pa ni bila preveč uspešna, čeprav je bilo veliko vojakov svežih. Glavno škodo je naredilo topništvo. Povedati je treba tudi, da veliko nemških topovskih granat ni eksplodiralo, razlogi za to niso znani. Ena od teorij pravi, da so bile slabo izdelane, druga, bolj verjetna, pa, da jih je nekdo sabotiral.

Slika 8: Panoramska skica dražgoških bojev
(Vir: Jan, 2001, str. 124)

Boji so potekali po celotni obrambni liniji, najbolj srditi pa so bili na sredini partizanske obrambe, kjer se je še posebno izkazala 2. četa pod poveljstvom Jake Bernarda. V bojih so sodelovali tudi nekateri vaščani. Na Jelenščah pa je bil Bičkov vod pod hudim pritiskom, saj so se napadi Nemcev, ki so prihajali po slemenu, kar vrstili. Ko se je dvignila megla, sta vodnik France Biček in njegov brat Henrik postavila dva mitraljeza na vrhu pečine, kasneje imenovane Bičkova skala, ki se je dvigala nad njihovimi položaji. Brata Biček sta z ugodnega položaja z dvema mitraljezoma praktično sama držala Nemce, ostali borci Bičkovega voda pa so bili razporejeni na položajih pod pečino (Jan, 1971).

Okupatorju tudi drugi dan bojev ni uspelo prebiti obrambne linije partizanov. Uničil pa je velik del vasi, požari so divjali povsod in škoda na imetju je bila velika. Ko se je zmračilo, so se okupatorjevi vojaki spustili nazaj v dolino, topovsko obstreljevanje pa je ponehalo. V dolini je bilo videti in slišati, kako prihajajo nove nemške okrepitve.

Slika 9: Bičkova skala danes

(Vir: <http://spomeniki.blogspot.com/2011/12/drazgose-bickova-skala.html>)

Ob koncu drugega dne je vodstvo Cankarjevega bataljona vse bolj razmišljalo o umiku iz Dražgoš, vendar pa ni bilo enotne odločitve, kam naj bi šli. Odločili so se, da ostanejo, čeprav so bili borci premraženi in utrujeni, primanjkovalo pa jim je tudi streliva. Iz vasi so poslali tri patrolje (Jan, 2001).

- Prvo, najštevilčnejšo, so poslali proti Selcam, kjer naj bi napadla kolono nemških kamionov in položaje topničarjev. Imela pa je tudi nalogo, da ugotovi, če je v Selcah možen prehod čez Selško dolino na drugo stran, proti Poljanski dolini. V to smer je vodstvo bataljona načrtovalo umik. Že kmalu je patrolja naletela na nemške policiste, zato ni mogla izvesti svoje naloge in se je vrnila v Dražgoše.
- Drugo patroljo so poslali na vzhod, v bližino vasi Besnica, po strelivo. Nalogo so izvedli uspešno, vendar pa so dobili manj streliva, kot je bilo pričakovano.
- Tretjo patroljo pa so poslali na planoto Jelovico nad Dražgošami. Naloga te patrolje je bila postaviti zasedo na furmanski poti med Kališnikom in Mošenjsko planino ter tako zavarovati hrbet Cankarjevemu bataljonu. Čudno je, da Nemci niso že na začetku spopadov poskušali partizanov napasti s hrbta, iz smeri Jelovice. Ta patrolja se nikoli ni vrnila v Dražgoše.

Vodstvo bataljona je začelo s pripravami na umik. Tudi vaščani niso vedeli, kaj storiti. Skrivali so se po kletih in zdelo se je, kot da so se nekako vdali v usodo. Nekateri so odšli na Jelenšče, misleč, da bodo tam bolj varni, saj topovske granate tega dela vasi skoraj niso dosegle.

Tretji dan, v nedeljo, 11. januarja 1942, je okupator navsezgodaj začel s topovskim obstreljevanjem vasi. Vaščani so se skrivali v kletih. Nemci so med drugim s topovi zadeli tudi cerkev, tako da vaščani prvič po več sto letih v nedeljo niso šli k maši. Nadaljevali so se tudi napadi pehote in na obeh straneh je padlo veliko žrtev.

Sredi tretjega dne bitke je okupator dosegel odločilen uspeh. Na Jelenščah mu je namreč uspelo premagati Bičkov vod in prebiti obrambno linijo. Vodnik Biček se je samovoljno, brez ukaza vodstva bataljona, odločil za umik na Jelovico, v dražgoško goro. Tako je okupator začel prodirati proti zahodu, proti sredini vasi. Šele takrat je vodstvo bataljona ugotovilo, kaj se je zgodilo. Partizani so takoj poskušali vzpostaviti dodatno obrambno linijo, vendar so bili Nemci v izrazito boljšem položaju zaradi terena, njihova prednost pa je bil tudi element presenečenja.

Vodstvo bataljona je ugotovilo, da je umik neizogiben. Ukazali so, da je treba držati obrambo do večera, da bi bilo med umikom čim manj žrtev. Pri tem je veliko vlogo odigrala bataljonska rezerva. Nemci so bili že v vasi. Potekali so boji od hiše do hiše, nemški policisti pa so že začeli obračunavati z vaščani. Partizani so pozivali vaščane, naj se umaknejo z njimi. Nekateri so se jim pridružili. S seboj so vzeli le najnujnejše. Drugi pa so se odločili, da ostanejo. Verjeli so, da jim Nemci ne bodo storili hudega, ker so prijavili prihod partizanov v Dražgoše. Ostala je večina velikih kmetov, ki so imeli veliko premoženja, od katerega se niso želeli ločiti.

Zvečer so partizani in nekaj družin začeli z umikom. Odšli so na Jelovico. Ko so partizani ocenili, da ni več nevarnosti za vaščane, so se od njih ločili. Vaščani so odšli na Rovtarico, kjer je bilo veliko gozdarskih koč. Celoten Cankarjev bataljon pa se je po umiku zbral na Kališniku.

V treh dneh bojev v Dražgošah je bilo ubitih 9 partizanov, 11 pa je bilo ranjenih. V nemških poročilih o dogodkih v Dražgošah je bilo navedeno, da je padlo več kot 60 partizanov, kar dokazano ne drži. Obstaja pa možnost, da so Nemci k številu mrtvih partizanov prišteli tudi pobite domačine. Na nemški strani pa so podatki zelo različni. Po nekaterih pričevanjih borcev Cankarjevega bataljona in domačinov iz Dražgoš, ki so bili na strani partizanov, naj bi bilo ubitih okoli 200 in ranjenih približno 300 nemških vojakov. Nekateri so celo govorili o 600 mrtvih Nemcih. Šele veliko let po drugi svetovni vojni so zgodovinarji s proučevanjem različnih zgodovinskih dokumentov, tako partizanskih kot nemških, in s pomočjo poročila ameriških obveščevalnih služb prišli do podatkov, da je v bitki za Dražgoše umrlo 27 nemških vojakov, 42 pa jih je bilo ranjenih. Največ mrtvih na obeh straneh je bilo zadnji dan bojev, 11. januarja. Ti podatki se zdijo realni tudi zaradi dejstva, da v »normalnih« vojaških spopadih navadno umre približno trikrat več napadalcev kot branilcev.

3.5 KRONOLOŠKI PREGLED BITKE

Petek, 9. januar 1942

Zjutraj v Selški dolini opaženi premiki nemških enot.
Partizani posedejo obrambne položaje v vasi Dražgoše.
Nemški policisti se začnejo iz več smeri vzpenjati proti vasi.
Prvi napadi iz smeri Jamnika, Lajš in Rudna.
Partizani odbijejo napade, napadalci se umaknejo.
Nemško topništvo začne obstreljevati Dražgoše.
Ob podpori topov napada nemška pehota.
Partizani odbijejo vse napade Nemcev in obdržijo prvotne obrambne položaje.
Zvečer boji prenehajo.
Nemške enote se vrnejo v dolino.

Sobota, 10. januar 1942

Zjutraj se nadaljuje nemško topniško obstreljevanje Dražgoš.
Ob podpori topov nemška pehota napada celotno obrambno linijo partizanov.
Okrepljeni nemški napadi na Jelenšče.
Bičkov vod uspešno odbija vse napade na Jelenšče.
Partizani odbijejo vse napade Nemcev in obdržijo obrambne položaje.
Zvečer boji prenehajo.
Nemške enote se vrnejo v dolino.

Nedelja, 11. januar 1942

Zjutraj se nadaljujejo še bolj intenzivni napadi nemških sil na celotni liniji.
Nemci z vso silo napadejo Jelenšče.
Nemci prebijajo obrambno linijo na Jelenščah.
Bičkov vod se umakne na Jelovico.
Nemci z vzhodne strani vdrejo v vas.
Začnejo se boji za vsako hišo.
Partizani se branijo in pripravljajo na umik iz Dražgoš.
Partizani in nekaj vaščanov se umaknejo na Jelovico.
Nemci zavzamejo vas.

Tabela 1: Kronološki pregled dražgoške bitke

3.6 ZAKAJ IME »DRAŽGOŠKA BITKA«

Od konca druge svetovne vojne pa vse do danes so se različni rodovi spraševali, zakaj so v večini zapisov dogodki v Dražgošah od 9. do 11. januarja 1942 opredeljeni kot bitka in ne kot spopad ali boj. To izvira predvsem iz dejstva, da je pri večini svetovno znanih bitk šlo za spopade armad, korpusov ali divizij, v Dražgošah pa so bile enote seveda veliko manjše. Dražgoška bitka je svoje ime dobila predvsem zaradi njene silovitosti, odmevnosti in pomena, ki jo je imela za narodnoosvobodilni boj na Gorenjskem in širše. Tudi Nemci so v svojih dokumentih spopade v Dražgošah poimenovali »Grosseinsatz«, kar pomeni velika ofenziva. Nekateri so tudi mnenja, da prav zaradi dogodkov v Dražgošah Gorenjska ni bila priključena nacistični Nemčiji (Jan, 2001).

Pisatelj Ivan Jan v svoji knjigi *Vrh v Dražgošah* (2001, str. 194) navaja sledeče razloge, zakaj so dražgoški boji dobili ime bitka:

- zaradi tridnevnega trajanja;
- zaradi številnih okupatorjevih enot, podprtih s topništvom, ki sta jim poveljevala kar dva generala pod neposrednim poveljstvom iz Berlina;
- ker ta silovita vojska ni izpolnila naloženega povelja, to je uničiti Cankarjev bataljon, kar je spet negativno odjeknilo v Hitlerjevemu vodstvu, o čemer priča dokumentacija;
- zaradi zgodnjega uporniškega časa, saj se je to dogajalo kmalu po okupaciji, kar je odmevalo daleč po domovini in čez njene meje.

4 DOGODKI PO BITKI

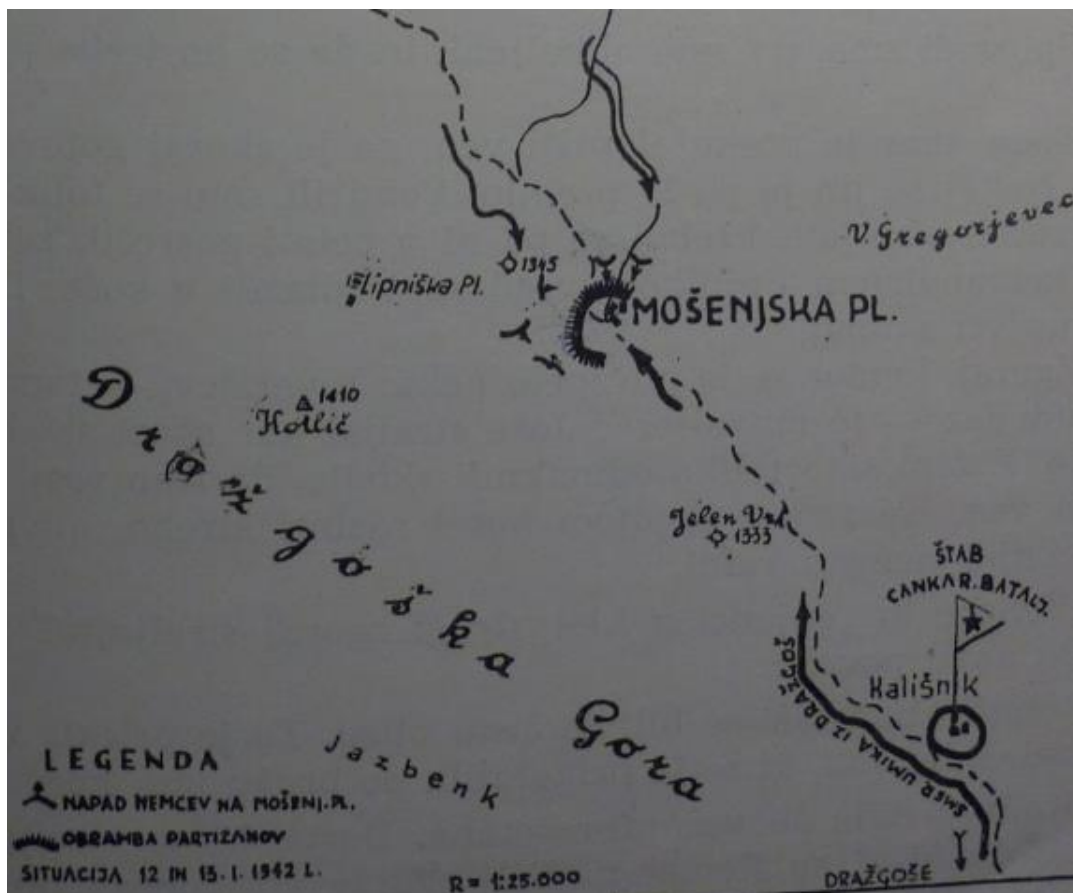
4.1 TRAGEDIJA NA MOŠENJSKI PLANINI

Cankarjev bataljon se je po umiku iz Dražgoš zbral na Kališniku, kjer so se borci nastanili v hišah in hlevih. Ker je vodstvo bataljona predvidevalo, da jih bodo Nemci poskušali zasledovati, je poslalo na dve uri oddaljeno Mošenjsko planino dva voda, da bi ustavila morebiten prihod okupatorja z zahoda. Najprej je odšel Pečnikov vod, kasneje pa še Bičkov, ki naj bi ga zamenjal. Na Kališniku tudi ni bilo dovolj prostora za celoten bataljon, pojavljal pa se je tudi problem preskrbe za tako veliko enoto. Premik je zaradi debele snežne odeje in hudega mraza trajal zelo dolgo. Na Mošenjski planini so se 12. januarja 1942 partizani nastanili v veliki gozdarski koči, ki je bila dobro grajena. Med borci je bil tudi Tine Rihtarič, ki je o poti na Mošenjsko planino povedal tole (Jan, 1971, str. 262):

»Tja smo se napotili sredi dopoldneva. Mraz ni hotel popustiti, čeprav je skozi vejevje sililo sonce. Smreke so se šibile pod ivjem in snegom. Sem in tja je bilo iz gozda slišati zamolkel pok! Če ne bi vedeli, da poka zmrznjeno drevje, bi mislili, da so nas spet začeli bombardirati Nemci. Drgnili smo si ušesa in nosove, da se je kri pretakala po njih. Drugače bi bili marsikomu zmrznili. Prešinjala nas je ena sama želja: čim prej priti na planino! Vedeli smo, da stoji tam prijazna koča, v kateri bomo našli ne samo kolikor toliko varno zatočišče, temveč tudi prijetno in sila potrebno toploto ...«

Partizane na Mošenjski planini je po naključju opazil gozdar Franc Košmrl in njihove položaje izdal Nemcem. To dokazuje kasneje odkrit dokument nemške vojske, iz katerega je razvidno, da so nemški policisti po dogodku predlagali gozdni upravi, naj Košmrlu dodeli dopust, ker jim je storil uslugo.

13. januarja ob dveh popoldne je partizane napadel nemški smučarski oddelek, 50 policistov pod poveljstvom majorja Otta Manna. Nemci so na Mošenjsko planino prišli z dveh strani. Prva skupina je na smučeh prišla iz Martinčka, druga pa peš iz smeri Raztokov. Druga skupina je prisilila domačine, ki so vozili les, da jim s konji peljejo opremo. Zato domačini niso mogli obvestiti partizanov o prihodu Nemcev. Ker je bilo tistega dne izjemno hladno, tudi do -30°C , se je večina partizanov grela v koči in ker partizanski stražarji, ko so opazili Nemce, niso takoj opozorili ostalih v koči, ampak so se raje umaknili, je Nemcem uspelo obkoliti kočo in jih presenetiti. V koči sta bila takrat ravno oba voda, 60 partizanov, ker je Bičkov vod ravnokar prišel menjat Pečnikovega. Še sreča, da so bili Nemci obveščeni le o enem vodu partizanov in so zato poslali le 50 policistov (Jan, 1971).

Slika 10: Skica napada na Mošenjsko planino
(Vir: Jan, 1971, str. 265)

Nemci so začeli obstreljevati kočo z vseh smeri, partizani pa so se večkrat neuspešno poskušali prebiti ven. Ko je glavnina bataljona izvedela za napad na kočo, je poslala kurirja, oblečenega v belo maskirno nemško uniformo, z nalogo, da se prebije do kočice in po isti poti vodi oba voda iz nemškega obroča. Kurirju se je uspelo prebiti do kočice, vendar pa se po tej poti partizanom ni uspelo prebiti, zato so kurirja z zahtevo po pomoči poslali nazaj h glavnini. Boj je trajal 13 ur. Na koncu se je partizanom pod vodstvom vodnika Bička le uspelo prebiti in umakniti, vendar pa so utrpeli hude izgube. Prebili so se tako, da so sredi noči, pod okriljem teme, dobesedno rili skozi globok sneg, po naključju v smeri, kjer ni bilo nobenega Nemca. Že do jutra se jim je uspelo prebiti do glavnine Cankarjevega bataljona, s seboj pa so nosili tudi 4 ranjence. V koči so pustili 13 partizanov, od katerih jih je bilo 12 mrtvih, Franc Iglič pa se je ranjen zjutraj zbudil pod kupom trupel. Uspelo mu je neopazno uiti iz kočice in se po nekaj dneh prebiti do Prtovča pod Ratitovcem, kjer so ga oskrbeli domačini in ga kasneje prepeljali v Poljansko dolino.

Nemci so zjutraj 14. januarja vpadli v prazno kočico. Našli so le 12 trupel, ki so jih, skupaj s kočico, zažgali. V gozdarski koči na Mošenjski planini so tistega dne Nemci ubili 12 partizanov, 5 pa jih je bilo hudo ranjenih. To so bile do takrat največje izgube

Cankarjevega bataljona, saj je bilo na primer v treh dneh v Dražgošah ubitih 9 partizanov, 11 pa jih je bilo ranjenih.

Zgodovinar dr. Tone Ferenc je po vojni odkril povelje majorja Manna za napad na Mošenjski planini. Povelje se, prevedeno v slovenščino, glasi takole (Jan 2001, str. 173):

»Bled, dne 12. januarja 1942

Akcijsko povelje

Smučarski patroljni oddelek bo 13. 1. 42 prečesal Jelovico. Naloga: ugotoviti sledi (poti bežanja) tolpa oziroma uničiti razkropljene dele tolpe. Sovražnikov položaj: domnevamo, da so se deli tolpe ali posamezni člani tolpe iz območja pri Dražgošah umaknili na Jelovico na Martinčka ali na Selško planino.

1. Priprava: dne 13. 1. 42 ob 5. uri zjutraj mora biti 40 stražmojstrov pripravljenih v Petranovem nastanišču. S seboj je treba vzeti hrano za en dan. Nastopilo bo moštvo iz rajha in najboljši tekači prvega voda. Skupine bom sestavil sam.
2. Oprema: smuči, 4 lahke strojnice, 10 brzostrelk, puške, na moža dve ročni bombi, dalje dve raketni pištoli s strelivom, 3 pohodni kompasi, 2 zemljevida območja Radovljice, 10 žepnih svetilk.
3. Izvedba: ob 5. uri 15 minut se odpeljemo do mosta v Lancovem, kjer sta pripravljena 2 vodnika. Vzpon in prečkanje Jelovice čez Mošenjsko planino (ugotavljanje sledi) – pohod na Martinčka (preiskava) – Selško planino (preiskava) – odhod in spust v Bohinjsko dolino. Avtomobile bo zjutraj in zvečer (ob 18. uri) za odhod in vrnitev pripravil 181. bataljon.

Akcijo bom vodil sam.«

»Nemški napad na Mošenjski planini je pokazal, da bodo močne nemške zasedbene enote Cankarjev bataljon zasledovale in ga skušale obkoliti in uničiti, zato je njegovo poveljstvo sklenilo, da se bodo partizani v skupinah razšli po vsej Gorenjski, kjer naj bi prezimili, v zgodnji spomladi pa se združili v čete in nadaljevali z napadi na sovražnika,« navaja Križnar (2007, str. 144).

Cankarjev bataljon se je v celoti zbral v kotlini na Dražgoški gori. Tam so oskrbeli ranjence, nato pa so se razdelili v skupine in odšli v različne kraje Gorenjske. Pred odhodom sta jima spregovorila poveljnik Jože Gregorčič in komisar Stane Žagar. Slednji je med drugim povedal tudi tole (Jan, 2001, str. 148–149):

»Kljub trenutnemu stanju, kljub požganim Dražgošam in pobitim Dražgošanom, kljub divjanju nacistov in kljub ostri zimi smo v Dražgošah izbojevali veliko zmago.

Dosegli smo velik uspeh, saj nas okupator kljub velikanski premoči ni mogel uničiti in razbiti. Sami vidite, da je bataljon ob vseh izgubah ostal dejansko cel. Najpomembnejše pri tem pa je, da smo Nemcem prekrižali izseljevalne načrte in ljudem pokazali, kakšna je prava partizanska vojska. Na laž smo postavili okupatorjevo propagando, da so gorenjski partizani uničeni, da je le še tu pa tam ostala kakšna banditska skupinica. Še več: z bojem v Dražgošah smo pripomogli tudi boju drugih naših narodov in vsej protifašistični fronti! V boju ste pokazali občudovanja vredno junaštvo in vzdržljivost! Žal je padlo nekaj odličnih tovarišev, a tri dni zdržati v tako hudih zimskih razmerah in proti tako silovitemu napadalcu, ki nas je obstreljeval celo s topovi, zmore samo tako zaveden in hraber borec, kot ste se pokazali vi! Dražgoše so žal res uničene in ljudje pobiti in preganjani, a tega nismo zakrivali mi, temveč podivjani nacistični napadalci! Da so zločinci že zaradi tega, ker so nas nasilno okupirali, dopovedujemo že vseskozi, da pa bodo počeli kaj tako surovega kot tu pod nami v Dražgošah, vendarle nismo pričakovali. Hudo nam je zaradi tega, a okupator je s tem nasiljem pokazal svojo pravo barvo. Čeprav je vam in vsem težko in nas vsepovsod zasledujejo napadalci, moramo vzdržati vse napore, saj smo že pokazali, da jih zmoremo. Ostati moramo na Gorenjskem, sicer se bo okupator preveč razbohotil. Zato ne smemo ostati skupaj in tu, temveč se moramo porazdeliti po raznih krajih in priti v stik z ljudmi v dolini ...»

Ranjeni, lačni, utrujeni in prezebli borci Cankarjevega bataljona niso bili povsem navdušeni nad govoroma, vendar pa niso klonili.

4.2 NEMŠKO DIVJANJE V DRAŽGOŠAH

Največja tragedija dogodkov v Dražgošah so grozodejstva, ki jih je okupator izvajal nad domačini. Dejstvo je, da je divjanje okupatorja v Dražgošah povzročilo nepopisno trpljenje domačinov, ki so bili le nedolžne žrtve takratnih dogodkov.

Vse skupaj se je začelo v nedeljo, 11. januarja 1942 popoldne, ko so Nemci vdrli na Jelenšče, ko se je Bičkov vod že izmaknil na Jelovico. Ironično je dejstvo, da so se nekateri ljudje iz središča Dražgoš med boji umaknili prav na Jelenšče, ker so mislili, da bodo tam bolj varni. Spomnili so se tudi besed župana Selc Benedika, ki jim je obljubil, da jim Nemci ne bodo storili nič hudega. Nemški vojaki, med katerimi je bilo veliko SS-ovcev in gestapovcev, so hodili od hiše do hiše, kradli, jedli in pili. Predvsem jim je bilo všeč češnjevo žganje, ki so ga našli skoraj v vsaki hiši. Vojaki so se začeli znašati nad domačini. Veliko se jih je skrivalo po kletih. Nemci so jih iskali tudi tako, da so skozi okna v kleti metali ročne bombe »štilarce«. V eni izmed klet je bila zaradi eksplozije bombe ubita najmlajša žrtev Dražgoš, še ne triletna Šolarjeva Rezika, ranjena pa njena noseča mati, ki pa je kasneje umrla v bolnišnici na Golniku (Jan, 2001).

Ljudje so pred eksplozijami bomb bežali iz kleti, Nemci pa so jih polovili in vse moške odgnali pred Šturmovo hišo, ženske in otroke pa zaprli v hišo, da so lahko gledale, kaj se dogaja z njihovimi možmi in sinovi. Tam so ustrelili 17 moških domačinov, med njimi tudi tri fante, stare 11, 12 in 13 let. Rešil se je samo Evgen Luznar, ki se je v gruči moških, na katere so streljali Nemci, vrgel na tla, se skotalil po bregu in tako ušel. Skupaj je samo na Jelenščah nasilne smrti umrlo 21 ljudi. Iz Jelenšč se je tistega dne slišalo streljanje.

Nemci so nato so vse ženske in otroke zaprli v hlev, sami pa so se začeli gostiti z dobrotami, ki so jih našli v shrambah hiš, in popivati. Divjali so med hišami, ogrnjeni v krvave rjuhe in z mrtvimi kokošmi v rokah. Začeli so tudi požigati hiše. V ponedeljek, 12. januarja, so 87 domačinov iz Jelenšč peš odgnali v dolino, v Rudno, nato pa naprej na Češnjico, kjer so jih zaslišali.

V nedeljo je preko Jelenšč prihajalo vse več okupatorjevih vojakov, ki so imeli neovirano pot proti Dražgošam, kjer se je še vedno nahajal Cankarjev bataljon. Vojaki so počasi in pazljivo zavzemali hišo za hišo, partizani pa so se že počasi umikali.

Slika 11: Nemški vojak opazuje požgane hiše v Dražgošah
(Vir: <http://www.rtvsl.si/slike/photo/161733>)

V ponedeljek, 12. januarja, po umiku partizanov iz Dražgoš, se je začelo divjanje Nemcev tudi v preostalem delu vasi. Čeprav so se nekateri domačini le s težkim srcem umaknili na Jelovico in v druge okoliške vasi, se je kasneje izkazalo, da so se pametno odločili. Tisti, ki so ostali v vasi, bodisi ker so se bali za svoje premoženje bodisi ker so verjeli, da jim Nemci ne bodo storili nič hudega, pa so doživeli hudo

trpljenje. Nemci so začeli v središču vasi, Na pečeh, šele kasneje pa so prišli na zahodni del, imenovan Pri cerkvi.

Na pečeh so Nemci začel z divjanjem v ponedeljek zjutraj. Najprej so zbrali vse domačine in jih zaprli v Tomaževo hišo. Tudi tam so ubili nekaj mlajših moških; nihče ne ve točno kako, vendar pa je znano, da so umrli strašne smrti. Preživeli domačini so govorili, da so jih žive zažgali. Ostali niso vedeli, kakšna bo njihova usoda. Nemce so slišali govoriti, kako bodo vse, ki so pomagali partizanom, odpeljali v Begunje in jih tam mučili, ostale pa naj bi izpustili. Nemci so tudi govorili, da jih bodo žive zažgali, vendar jih niso. Odgnali so jih na Rudno, tam so jih zaprli in popisali. Zvečer so jih naložili na kamiona in jih odpeljali v Selca, od tam pa z avtobusom v Šentvid, kjer so jih spet zaprli. Medtem so okupatorjevi vojaki Na pečeh preiskovali hiše, kašče, hleve, skednje in kradli vse, kar jim je prišlo pod roke, hiše pa so začeli požigati (Jan, 1971).

Nazadnje so Nemci s Peči prišli še K Cerкви. Tudi tam so zbrali vse moške in jih odgnali k cerkvi. Kmalu so ugotovili, da so vsi mlajši moški pobegnili, zato so za njimi poslali neko žensko, ki naj bi jih prepričala, naj se vrnejo v vas. Obljubili so, da jim ne bodo nič storili, če se vrnejo. Nekateri so se res vrnili, Nemci pa so jih zaprli v klet župnišča in Prosvetnega doma ter jih ubili. Začeli pa so tudi s ropanjem in požiganjem še najbolj zahodnega dela Dražgoš.

št.	Priimek in ime	Starost	Datum smrti
1.	Ambrožič Primož	76 let	11. januar 1942
2.	Benedičič Vinko	13 let	11. januar 1942
3.	Berce Tomaž	65 let	11. januar 1942
4.	Bešter Anton	11 let	11. januar 1942
5.	Frakelj Peter	60 let	11. januar 1942
6.	Frakelj Zdravko	17 let	11. januar 1942
7.	Jelenc Matija	51 let	11. januar 1942
8.	Jelenc Franc	17 let	11. januar 1942
9.	Jelenc Maks	20 let	11. januar 1942
10.	Jelenc Leopold	17 let	11. januar 1942
11.	Habjan Janko	32 let	11. januar 1942
12.	Lotrič Franc	16 let	11. januar 1942
13.	Lotrič Anton	11 let	11. januar 1942
14.	Lotrič Franc	60 let	11. januar 1942
15.	Lotrič Ciril	18 let	11. januar 1942
16.	Lotrič Tomaž	50 let	11. januar 1942
17.	Lotrič Jakob	66 let	11. januar 1942
18.	Marenk Stanko	20 let	11. januar 1942
19.	Šolar Jakob	60 let	11. januar 1942

20.	Šolar Rezika	3 leta	11. januar 1942
21.	Ambrožič Alojz	30 let	12. januar 1942
22.	Bertoncelj Jože	22 let	12. januar 1942
23.	Habjan Miha	36 let	12. januar 1942
24.	Habjan Tomaž	30 let	12. januar 1942
25.	Habjan Ignac	20 let	12. januar 1942
26.	Jelenc Tomaž	24 let	12. januar 1942
27.	Jelenc Jernej	32 let	12. januar 1942
28.	Kavčič Janez	55 let	12. januar 1942
29.	Kavčič Peter	45 let	12. januar 1942
30.	Lotrič Franc	17 let	12. januar 1942
31.	Megušar Janez	30 let	12. januar 1942
32.	Megušar Vinko	27 let	12. januar 1942
33.	Mlinar Filip	36 let	12. januar 1942
34.	Petrovč Alojz	37 let	12. januar 1942
35.	Prevc Peter	24 let	12. januar 1942
36.	Prevc Rafko	21 let	12. januar 1942
37.	Šmid Janez	29 let	12. januar 1942
38.	Šmid Gregor	39 let	12. januar 1942
39.	Šolar Albin	28 let	12. januar 1942
40.	Šolar Marija	36 let	12. januar 1942
41.	Šolar Tomaž	29 let	12. januar 1942

Tabela 2: Seznam ubitih Dražgošanov

(Vir: Jan, 2001, str. 287–288)

Med pobijanjem in preganjanjem domačinov, med ropanjem in požiganjem vasi pa so se dogajale tudi nenavadne stvari. Nemški vojaki so si v nekaterih hišah pekli kokoši in na veliko popivali. Nekatere domačine, tudi moške, so pustili, da zapustijo vas samo zato, ker so jim pokazali, kje je hrana ali pijača. Iz nekaterih delov vasi so ljudje, že med divjanjem okupatorjevih vojakov, bežali na Jelovico, pa niso streljali za njimi. Na Pečeh so Nemci napisali pisma svojcem in jih dali nekemu fantiču, naj jih odnese v dolino na pošto. Po pričevanju enega od preživelih domačinov je nemški vojak, ki je govoril slovensko, našel enega od mlajših moških, ki se je skrival v svinjaku. Ni ga ubil, ampak ga je odpeljal v skupino, ki je bila predvidena za selitev v Šentvid, še prej pa mu je podaril zlat križec in mu rekel, naj se ga spominja.

V torek, 13. januarja, so nemški vojaki z dolgo kolono vozil odšli v Dražgoše in naložili vso pokradeno hrano, pijačo, živino in ostalo blago. V dolino pa so odpeljali še nekaj zadnjih vaščanov, ki so bili še v vasi. Objekte pa so še do konca požgali.

Vendar poveljstvo nemške vojske ni bilo zadovoljno z dejstvom, da so nemške sile popolnoma uničile Dražgoše in pobile ter izselile domačine. Zato je februarja 1942

poslalo v Dražgoše vod minercev, ki so imeli nalogo ostanke vasi zravnati z zemljo. Delali so zelo temeljito in strokovno, tako da na koncu ni ostala niti ena stena cela. Rušenje je trajalo mesec in pol. Preden so porušili cerkev, so ugodili prošnjam Ivana Kržišnika in mu dovolili razstaviti in odpeljati oltar, ki se danes kot eksponat nahaja v škofovskem muzeju. Večino najlepših kipov iz dražgoške cerkve pa so Nemci odpeljali v Avstrijo, na Tirolsko.

Skupaj so okupatorjevi vojaki v Dražgošah ubili 41 domačinov, kar je bilo več, kot je bilo vojaških žrtev na obeh straneh skupaj. Preživeli Dražgošani, ki jih je zajel okupator, so večinoma končali v zaporu v Šentvidu pri Ljubljani. Od tam so jih, po posredovanju župana Selc Benedika, po petih tednih izpustili. Domov se niso mogli vrniti, ker Dražgoš praktično ni bilo več, zato so se naselili pri sorodnikih in prijateljih po Selški dolini. Zanimiv je podatek da se je kljub vsem grozodejstvom, ki so jih doživeli že na začetku, do konca vojne kar 80 Dražgošanov priključilo partizanom.

Slika 12: Požgane Dražgoše
(Vir: <http://www.delo.si/clanek/o34845>)

Čeprav so najpomembnejše človeške žrtve, pa ne smemo zanemariti ogromne materialne škode, ki so jo utrpeli prebivalci Dražgoš zaradi dražgoške bitke. Škoda je bila ogromna tudi zato, ker so imeli starejši domačini izkušnje s prvo svetovno vojno ter z lakoto in pomanjkanjem, ki ju je ta prinesla. Zato so se na prihajajočo vojno leta 1941 zelo dobro pripravili in oskrbeli, takrat je bila namreč tudi zelo dobra letina. Po vojni so Dražgošani popisali škodo, ki so jo utrpeli. Ugotovljeno je bilo, da je bil popis narejen pošteno in brez pretiravanja. Za boljšo predstavbo bomo navedli povzetek skupnega spiska, ki je bil predan takratnim oblastem (Jan 2001, str. 199–200).

- Različne stavbe: mišljeni so grajeni objekti, hiše, hlevi, šola, cerkev, župnišče, domovi, kapelice, čebelnjaki in žičnica. Vseh je bilo 245.
- Živilski artikli: različne moke, žita, fižol, krompir, sladkor, suho in sveže sadje, kislo zelje in repa, suhomesnati izdelki, žganje (njihovo češnjevo je bilo še posebej znamenito in prejšnje leto so češnje izredno dobro obrodile, uničeno je bilo 945 litrov), mošt, vino in drugi živilski izdelki so šli v tone in hektolitre. Ocenili so, da je bilo uničeno okoli 180.000 kg in litrov hrane.
- Pohištvo in druge potrebščine: poleg pohištva so mišljeni radijski aparati, ki jih je bilo v Dražgošah že 6, lovske puške, smuči (25 parov), razne ure (141), zlatnina in srebrnina, knjige, glasbila, narodne noše, sokolske in druge uniforme (22) in veliko drugega, skupno 3.429 različnih kosov.
- Živina: 658 glav (čeprav so jim nemške oblasti večino govedi pustile odpeljati), od tega 16 konj, 74 krav in telic, 42 prašičev, 52 ovac, nekaj koz in 470 glav perutnine.
- Razna vozila in orodje: glede tega niso mogli ugotoviti, a velika je bila škoda na orodju, vozovju. Zgorelo je od 90 do 130 kosov vozovja in sani.
- Uničen les: drv, hlodovine in različnih desk je bilo uničenih in požganih 686 m³.
- Živinska krma: ocenili so, da je zgorelo okoli 300 ton različne živinske krme s težko ugotovljivo vrednostjo.
- Razni stroji: Dražgošani so bili med naprednejšimi kmetovalci, kar se je kazalo pri strojni opremljenosti. Imeli so veliko mlatilnic, čistilnic, mlinov za sadje, za žito, razne stiskalnice in pluge. Število uničenih naprav se giblje med 230 in 250.
- Hišne oprave: v gospodarsko močnih Dražgošah je bilo uničenih 390 postelj, 289 omar, 182 kuhinjskih in drugih miz (tudi pisalnih) in 518 stolov.
- Oblačila, posteljnina, oprema: dražgoška gospodinjstva so bila po večini tudi dobro opremljena s posteljnino, ki ustreza številu postelj (in rezerve). Bili so tudi dobro oblečeni (če izvezamemo socialno šibkejše), saj so se ponašali z lepimi oblačili, ki so šla v tisoče kosov.

Po vojni so Dražgošani od takratne oblasti dobili odškodnino v višini 1.000.000 takratnih dinarjev in 1400 m³ lesa.

4.3 PRIČEVANJA OČIVIDCEV

Kot smo že omenili, so boji v Dražgošah terjali največji davek med civilnim prebivalstvom, med domačini Dražgoš. Zato njihove zgodbe in njihova pričevanja predstavljajo velik del mozaika, na osnovi katerega so bile napisane zgodovinske knjige o tej bitki, pa tudi nekatera druga dela. Pričevanja domačinov lahko razdelimo na dva dela. Na eni strani so izjave ljudi, ki so bili že med samo bitko na strani partizanov in so tudi po drugi svetovni vojni ostali pristaši partizanskega gibanja in takratnega sistema, ki je vladal v SFRJ. Ti so kljub materialni škodi in človeškim

žrtvam bojev v Dražgošah verjeli, da je bila dražgoška bitka potrebna za kasnejšo zmago partizanskega gibanja v boju proti okupatorju na Slovenskem. Vse zgodovinske knjige in šolski učbeniki, ki so nastali v času bivše Jugoslavije, so temeljili na teh dejstvih in pričevanjih preživelih partizanov.

Na drugi strani pa so pričevanja ljudi, ki so bili proti prihodu partizanov v Dražgoše in menijo, da so v bitki po nepotrebnem izgubili bogate svojce, da se vas lahko izogne vojni, ali pa so bili med drugo svetovno vojno simpatizerji Nemcev. Večina jih je želelo, da partizani zapustijo vas, ker so verjeli, da jih bo v tem primeru okupator pustil pri miru. Ti so tudi vztrajali, da je njihov prihod treba Nemcem prijaviti in so verjeli obljubam selškega župana Franca Benedika. Njihova zgodba pa se v nekaterih delih razlikuje od »uradne verzije«. Vsem je nekako skupno to, da želijo, oziroma tisti, ki so že pokojni, so želeli, da se dražgoška bitka ne omenja kot uspeh partizanov ali Nemcev in ne kot prva pomembna bitka na slovenskih tleh v drugi svetovni vojni, ampak izključno kot velika tragedija za Dražgošane. Med slednjimi so bili tudi nekateri partizani in njihovi svojci. Res pa je, da je bilo med temi veliko takšnih, ki so po vojni zaradi nasprotovanja komunističnemu sistemu SFRJ ostali brez različnih ugodnosti, na primer brez borčevske pokojnine ipd., so bili prisiljeni zapustiti Jugoslavijo ali pa so bili celo zaprti.

Edina še danes živeča domačina Dražgoš sta Cilka Prevc in Franc Kavčič. Slednji je bil v času dražgoške bitke star deset let in je bil po koncu bitke odpeljan v šentviške zapore. V Dražgošah so mu Nemci ubili očeta in strica. Že šestdeset let govori in piše o tako imenovani resnici v Dražgošah. Večkrat je podrobno opisal dogodke med tridnevnimi boji. V svojih izjavah in zapisih opozarja na po njegovem zamolčane resnice. Naj omenimo nekatere, ki v uradnih verzija niso vključene ali pa se od teh razlikujejo. Franc Kavčič trdi naslednje:

- da je pred vojno, v letih 1936–1938, v šoli v Dražgošah učil človek z imenom Bertot. Bil naj bi zagrizen komunist in njegova naloga naj bi bila ustanavljanje komunističnih celic po vaseh. Tako naj bi mu uspelo s svojimi idejami tudi v Dražgošah pridobiti pet ljudi in ustanoviti komunistično celico. Prav ti ljudje pa naj bi povabili partizane, naj v vasi preživijo zimo 1941–1942;
- da je bila vas s strani partizanov in komunistov skrbno izbrana in da so partizani celo govorili, da take »farške« vasi ni škoda;
- da je bilo 80 borcev Cankarjevega bataljona, ki so prihajali iz Poljanske doline, mobilizirano s strani partizanov z zagotovili, da se bo vojna končala v štirinajstih dneh;
- da je njegov oče prosil partizane, naj namesto v Dražgošah prezimijo na Jelovici v planinskih in gozdarskih kočah ter da so jih vaščani pripravljeni celo zimo oskrbovati s hrano;
- da je že prvi dan boj pobegnilo 120 partizanov, tisti, ki so ostali, pa so že po prvem dnevu imeli zelo malo orožja in streliva;

- da so partizani iz svojih vrst odstranili ljudi, ki so se zavzemali za odhod iz vasi pred napadom Nemcev;
- da so ob prvih napadih Nemci mlade fante, ki so jih zajeli, uporabili za živi ščit pred partizani;
- da so se partizani, ki so bili premagani na Jelenščah, ko so Nemci prebili partizansko obrambno linijo, skrivali v gozdu in opazovali nemške poboje na Jelenščah in da nihče med njimi ni šel opozoriti ostalih prebivalcev;
- da med umikom iz Dražgoš partizani niso hoteli pomagati otrokom, starejšim in slabotnim in da je bilo med njimi slišati besede, da se nimajo časa ukvarjati z njimi.

Eno svojih pričevanj Franc Kavčič zaključuje z naslednjimi besedami:

»Mit o pogumnih partizanih, ki so branili Dražgoše in ljudi, je izmišljen in neresničen. Resnica je, da je bila vas Dražgoše izbrana načrtno, da so partizani s tem izzivali Nemce. Ko pa so Nemci zasegli vas, so partizani »stisnili rep med noge« in pobegnili na Jelovico, ljudi pa pustili na milost in nemilost Nemcem. Če tisto zimo ne bi bilo meter in pol snega, bi se ta neslavna bitka končala v pol ure ali največ v eni uri. Sprašujem se, kdaj se bo končalo to »slavje« v Dražgošah? Kdaj se bo darovala maša za ubite domačine in padle partizane? Ne obsojam mladih partizanov, ki so morali izpolnjevati ukaze in za to plačati z življenjem. Koliko nedolžne krvi je bilo prelite v tej neslavni bitki samo zaradi hlepenja predstavnikov partije po oblasti!?» (Franc Kavčič: Resnica o Dražgošah, 1. 4. 2015).

Cilka Prevc, ki je dogodke v Dražgošah doživela kot štirinajstletno dekle, v svojih zgodbah bolj poudarja neresnice o dogodkih, ki so se dogajali po dražgoški bitki. Njen oče je po umiku partizanov postal ena od žrtev nemškega divjanja, pokojni mož je bil partizan, starejši brat Janez Kavčič, tudi udeleženec NOB, pa je vojaško kariero končal kot podpolkovnik vojnega letalstva JLA. Cilka Prevc omenja, da je v bilo v zvezi z boji v Dražgošah napisanih in povedanih veliko neresničnih podrobnosti, na katere je sama, kakor tudi nekateri drugi domačini, večkrat opozorila. Zato je tudi dobivala anonimne telefonske klice in anonimna pisma z grožnjami, za katere pa trdi, da prihajajo od ljudi, ki so premladi, da bi lahko karkoli vedeli o resnici v Dražgošah. Povedala je npr., da se o partizanski enotnosti in pogumu med samo bitko pretirava in da so zgodbe, ki jih imamo uradno za resnico, napihnjene zaradi samohval nekaterih posameznikov. Kot trdi ona, je bilo marsikaterega partizana strah in je želel zbežati iz Dražgoš, veliko se jih je tudi strinjalo, da se že prvi dan boj umaknejo na Jelovico. Govori tudi o smrti Luksemburžanov v nemških vrstah, ki naj bi bila še danes neraziskana, o pretiravanju nekaterih partizanov, ki naj bi med dražgoško bitko pobili 500 Nemcev, kar dokazano ni res. Cilka Prevc tudi trdi, da je bilo zamolčanih veliko likvidacij, ki naj bi jih zakrivali partizani po bitki. Ubitih naj bi bilo namreč veliko ljudi, ki so izdajali Nemcem, še posebej pa izpostavlja likvidacijo selškega župana Franca Benedika in

njegove družine. Najbolj pa je Cilka Prevc ogorčena nad dejstvom, da se na proslavah dražgoške bitke še vedno govori o zmagi partizanov in ne o tragediji domačinov.

Ni dvoma, da je domačine Dražgoš na začetku leta 1942 doletela huda tragedija. Zanimivo pa je, da so pričevanja vpletenih v dražgoško bitko v nekaterih delih zelo različna.

Slika 13: Dražgoše danes
(Vir: <http://www.drazgose.si/>)

5 ZAKLJUČEK

5.1 ANALIZA PREDPOSTAVK

5.1.1 Prva predpostavka

Partizani so dražgoško bitko razglasili za veliko zmago nad okupatorjem. Dejstvo je, da so ravno zaradi te bitke Nemci prvič v drugi svetovni vojni na ozemlju Slovenije morali priznati, da obstaja organiziran vojaški odpor, ki ima podporo lokalnega prebivalstva in ki ga ni mogoče čez noč zatreti in uničiti. Kot ključna dosežka bitke partizani štejejo dejstvo, da okupator Gorenjske ni priključil nacistični Nemčiji in da se je začasno ustavilo preseljevanje Gorenjcev. Priznati je treba, da to delno drži, ker je res, da so Nemci svoje aktivnosti po dogodkih v Dražgošah spremenili, vendar pa je bila to posledica tudi drugih dogodkov v Sloveniji in širše. Kar se tiče bitke same, so partizani svojo odločitev, da se utrdijo v Dražgošah, razlagali kot edino logično v tistem času, svoj umik pa kot pravočasen in pameten. Statistično gledano so partizani res utrpeli minimalne izgube (9 mrtvih in 11 ranjenih, če ne štejemo Mošenjske planine), še posebno če upoštevamo moč okupatorja, kateremu so se zoperstavili. Pri tem je treba poudariti, da so partizani imeli veliko prednost zaradi terena in vremena. Civilne žrtve so partizani obžalovali, vendar pa so zanje krivili

izključno Nemce. Partizani so dražgoško bitko spretno uporabili tudi v propagandne namene. O bitki se je namreč hitro razširil glas po celotnem ozemlju Jugoslavije. Partizani so jo razglasili kot zmago nad Nemci in s pretiravanji oziroma prikrivanjem dejstev dosegli dvig morale in zaupanja v partizansko vojsko na Gorenjskem in širše. Lahko tudi ugotovimo, da je tudi zaradi dražgoške bitke leta 1942 vse več ljudi odhajalo v partizane in tudi lokalno prebivalstvo se je vse bolj vključevalo v narodnoosvobodilni boj. Zaključimo lahko, da je bila partizanska zmaga v Dražgošah moralna in ne vojaška.

5.1.2 Druga predpostavka

Tudi nemška stran je razglasila zmago nad partizani v bojih za Dražgoše. Z vojaškega vidika so bili Nemci zmagovalci, saj so pregnali partizane iz vasi, to pa na koncu popolnoma uničili. Njihov končni cilj pa ni bil dosežen. Nameravali so namreč uničiti Cankarjev bataljon, s tem zatreti narodnoosvobodilni boj na Gorenjskem in pokrajino končno priključiti veliki Nemčiji. Zaradi napačne ocene so predvidevali, da bodo partizane premagali v enem dnevu. Glede na okoliščine napada so tudi Nemci utrpeli minimalne izgube (27 mrtvih in 42 ranjenih). Napadali so namreč močno utrjenega nasprotnika, na njegovem terenu, v strm klanec, v globokem snegu in ob ekstremnem mrazu. Res pa je, da so imeli veliko premoč v številu vojakov, v opremi in v logistiki. Ker Nemcem partizanov ni uspelo uničiti, so se znesli na domačini. To so kasneje opravičili s tem, da so pobite Dražgošane označili kot partizane oziroma kot njihove sodelavce. Ostale domačine so zaprli, vas pa požgali in kasneje zravnali s tlemi iz jeze, ker niso dosegli želenih ciljev ter tudi v opozorilo lokalnemu prebivalstvu, kakšne so posledice sodelovanja s partizani.

5.2 SKLEP

Prvi množični upor ljudstva proti okupatorju na Gorenjskem so nemške sile zatrle že v kali, decembra 1941. Tako je spodletel poskus nastanka osvobojenega ozemlja, katerega cilj je bil omogočiti partizanom, da prezimijo in da se reorganizirajo. Namera partizanov je bila, da bi se to ozemlje po novem letu 1941–1942 postopoma razširilo na ozemlje celotne Gorenjske.

Večina partizanov na Gorenjskem se je ob koncu leta 1941 združila v Cankarjev bataljon. Odločitev vodstva bataljona je bila, da prezimijo v Dražgošah, vendar njihov plan ni bil, da bo to začetek osvobojenega ozemlja, čeprav so razglasili t. i. imenovano dražgoško republiko. Ob napadu Nemcev so se partizani odločili za frontalno, linijsko obrambo. Ta odločitev se glede na njihov položaj in vremenske razmere zdi realna glede na njihovo število, oborožitev, predvsem pa strelivo, pa nerealna. Tako je po našem mnenju velik uspeh, da so se uspeli braniti cele tri dni, da so pri tem v svojih vrstah utrpeli minimalne izgube in da so se na koncu uspeli umakniti iz Dražgoš.

Dražgoška bitka je bila do takrat največji partizanski spopad na Slovenskem in najpomembnejši na Gorenjskem. Poveljstvo gorenjskih partizanov je ugotovilo, da množična vstaja ni mogoča in da je to pravi način bojevanja proti okupatorju. Na drugi strani pa so dobili občutek, da so mogoče Nemci tudi premagljivi. Dejstvo je, da je bila bitka za Nemce sicer vojaški uspeh, vendar pa moralni neuspeh, zato so se tudi tako brutalno znesli nad domačini. Posledica bitke je bila tudi ta, da je okupator pozimi 1942 obdržal svoje enote na Gorenjskem, spomladi pa jih je še okrepil. Te enote so neprestano zasledovale partizane in jih napadale, Nemci pa so poskušali tudi vdirati v organizaciji OF in KP, vendar pa jim vstaje ni več uspelo zatreti.

Ocenimo lahko, da je imela dražgoška bitka iz psihološkega in političnega vidika zelo negativen učinek na Nemce, hkrati pa je bila v veliko spodbudo partizanskemu in komunističnemu gibanju na Gorenjskem in v Sloveniji. V očeh vrha KPJ pa je prinesla pomembne točke slovenskemu partijskemu vodstvu in utrdila prepričanje o njegovih sposobnostih in o borbenem duhu Slovencev nasploh.

Z etičnega vidika lahko rečemo najmanj, da je bila dražgoška bitka sporna. Po mnenju nekaterih so partizani vas zavestno spremenili v bojišče in domačine izpostavili grozljivim posledicam, čeprav opozoril, da se bo to zgodilo, ni manjkalo. Tudi nemško znašanje nad Dražgošani je seveda sporno in nesmiselno, zanj pa ni nikakršnega opravičila. Nemci so uporabili Goebellovo načelo (»Vsi smo bojevniki, vsa dežela je fronta, vsaka hiša je trdnjava!«), ki so ga v takšnih primerih vedno uporabili za izgovor.

S taktičnega vidika je bila odločitev partizanov, da prezimijo in da kasneje vzpostavijo obrambo v Dražgošah, po našem prepričanju napačna. Zato se ne moremo znebiti občutka, da je bil umik iz vasi že vnaprej planiran. Planota Jelovica v neposredni bližini jim je nudila veliko več taktičnih opcij. Zaradi velikosti planote, poraščenosti, konfiguracije terena in snežnih razmer je obstajala majhna verjetnost, da bi Nemci odkrili Cankarjev bataljon. Tudi uporaba artilerije in celotna logistična oskrba bi bila na Jelovici omejena, če ne zaradi snega celo onemogočena. Okoliške vasi pa bi partizanom še vedno nudile dovolj možnosti za oskrbo. Verjetno pa v tem primeru tudi ne bi prišlo do napada Nemcev na Dražgoše in kar je najpomembneje, ne bi prišlo do tako hudih žrtev med civilnim prebivalstvom.

Tudi nemške taktične odločitve se nam zdijo, blago rečeno, čudne. Zanimivo je, da se niso odločili za napad na Dražgoše z Jelovice, kjer bi jim že sam teren nudil prednost, partizani pa ne bi imeli možnosti umika. Tudi ob napadu na Dražgoše iz južne smeri bi lahko razporedili svoje enote na zahodni del vasi in severno nad vas na Jelovico. Tako bi partizane stisnili v obroč in onemogočili njihov umik. Upoštevati je treba namreč dejstvo, da okoli Dražgoš ni bilo nobenih drugih partizanskih enot. Zanimivo je tudi, da Nemci pred napadom pehote niso poskušali povzročiti čim večje

izgube z artilerijo. Končno moramo tudi tu omeniti nepotrebno znašanje Nemcev nad domačini, kar tudi štejeemo kot taktično napako, še posebej zaradi posledic, ki jih je to dejanje imelo.

Na drugi strani pojmovanja zgodbe o dražgoški bitki pa so nekateri, ki trdijo, da so bile Dražgoše načrtno izbrane za uničenje, ker Dražgošani v večini izvirajo iz Avstrije, iz južne Tirolske, da med vojno niso marali partizanov in da so bili vedno naklonjeni sodelovanju z Nemci. Zato naj bi se jim partizani maščevali. Iz tega izhaja, da so sami krivi za katastrofo, ki jih je doletela v začetku leta 1942. Treba je vedeti, da o vsakem pomembnem dogodku vedno obstaja veliko »teorij zarote«, ki pa velikokrat ne izhajajo iz zgodovinskih dejstev.

Če po vojaški logiki ocenimo konkretne dosežke, koristi in izgube, lahko ugotovimo, da je bila dražgoška bitka nesmiselna. Dejstvo je, da nobena od udeleženih strani po koncu bitke ni imela nikakršnih koristi. Prav tako nobena od strani ni popolnoma dosegla svojega cilja, ki pa nikoli ni bil, kot bi iz vojaškega vidika pričakovali, osvojitve ali obramba Dražgoš. Res je, kot smo že omenili, da sta obe strani, zaradi različnih interpretacij dogodkov, razglašali zmago, vendar pa je šlo zgolj za dvig morale svojih enot. V Dražgošah se je zgodil tipičen primer boja za oblast in totalitarizacije vojne, kjer so tako partizani kot Nemci s svojimi odločitvami ali s svojim delovanjem povzročili katastrofo civilnemu prebivalstvu. Najpomembnejše je spoznanje, da je bil najbolj tragičen rezultat dražgoške bitke popolno uničenje lepe gorenjske vasi in velike izgube domačinov.

LITERATURA IN VIRI

Knjige

- Jan, I. (1961). *Dražgoše*. Ljubljana: Zavod Borec.
- Jan, I. (1971). *Dražgoška bitka*. Ljubljana: Partizanska knjiga.
- Jan, I. (2001). *Vrh v Dražgošah*. Kranj: samozaložba.
- Jan, I. *Dražgoše in dražgoška bitka*. Škofja Loka: Območni odbor ZZBU.
- Križnar, I. (2007). *Kranjsko območje v NOB 1941–1945*. Kranj: Območno združenje borcev in udeležencev NOB.
- Martinčič, V. (1990). *Orožje, oprema in obleka slovenskih partizanov (katalog razstave Slovenski partizan)*. Ljubljana: Muzej ljudske revolucije Slovenije.

Spletne strani:

- *Cankarjev bataljon*. Dostopno na spletnem naslovu: http://sl.wikipedia.org/wiki/Cankarjev_bataljon. Pridobljeno 28. 2. 2015.
- *Dražgoška bitka*. Dostopno na spletnem naslovu: http://sl.wikipedia.org/wiki/Dra%C5%BEGo%C5%A1ka_bitka. Pridobljeno 25. 2. 2015.
- *Dražgoše*. Dostopno na spletnem naslovu: <http://www.drazgose.si/>. Dostopno 27. 2. 2015.
- *Dražgoše*. Dostopno na spletnem naslovu: <http://sl.wikipedia.org/wiki/Dra%C5%BEGo%C5%A1e>. Pridobljeno 27. 2. 2015.
- *Druga plat komunistične pravljice o Dražgošah*. Dostopno na spletnem naslovu: <http://www.reporter.si/slovenija/druga-plat-komunisti%C4%8Dne-pravljice-o-dra%C5%BEGo%C5%A1ah/13793>. Pridobljeno 15. 3. 2015.
- Kavčič, F. (2015). *Resnica o Dražgošah skozi oči domačina*. Dostopno na spletnem naslovu: <http://med.over.net/forum5/read.php?186,5946536>. Pridobljeno 1. 4. 2015.

- Maček, J. *Dražgoše – mit in resničnost*. Dostopno na spletnem naslovu: http://www.zaveza.si/index.php/revija-zaveza/291-zaveza-t-88#index.xml-body.1_div.2_div.1. Pridobljeno 15. 3. 2015.
- Pintar, J. *Beg iz Dražgoš – osebno pričevanje*. Dostopno na spletnem naslovu: <http://radio.ognjisce.si/sl/126/slovenija/6514/>. Pridobljeno 2. 4. 2015.
- Leljak, R. *Zgodovinska resnica o Dražgošah*. Dostopno na spletnem naslovu: http://www.leljak.si/index.php?option=com_content&view=article&id=141:zgodovinska-resnica-o-dra%C5%BEGo%C5%A1ah&catid=1:zadnje-novice&Itemid=50. Pridobljeno 3. 3. 2015.
- *Požgane Dražgoše*. Dostopno na spletnem naslovu: <http://www.delo.si/clanek/o34845>. Pridobljeno 27. 2. 2015.
- *Nemški vojak opazuje požgane hiše v Dražgošah*. Dostopno na spletnem naslovu: <http://www.rtv slo.si/slike/photo/161733>. Pridobljeno 27. 2. 2015.
- *Bičkova skala danes*. Dostopno na spletnem naslovu: <http://spomeniki.blogspot.com/2011/12/drazgose-bickova-skala.html>. Pridobljeno 27. 2. 2015.
- Franc Biček. Dostopno na spletnem naslovu: http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Franc_Bi%C4%8Dek.jpg. Pridobljeno 27. 2. 2015.
- Osrednji del Dražgoš, Na pečeh, pred vojno in slika: Dražgoše: cerkev, šola, gostilna in trgovina pred vojno. Dostopno na spletnem naslovu: <http://www.etno-muzej.si/en/spletne-zbirke/lokacije/drazgose>. Pridobljeno 27. 2. 2015.
- Ubiti Nemci na Rovtu. Dostopno na spletnem naslovu: http://sh.wikipedia.org/wiki/Osvobodilna_fronta. Pridobljeno 27. 2. 2015.
- Friedrich Rainer. Dostopno na spletnem naslovu: <http://www.holocaustresearchproject.org/essays&editorials/sinisterroles.html>. Pridobljeno 27. 2. 2015.
- Jože Gregorčič. Dostopno na spletnem naslovu: <http://www.gorenjci.si/osebe/gregor%C4%8Di%C4%8D-jo%C5%BEE-gorenjc/887/>. Pridobljeno 27. 2. 2015.

- Stane Žagar. Dostopno na spletnem naslovu: http://sl.wikipedia.org/wiki/Stane_%C5%BDagar. Pridobljeno 27. 2. 2015.
- *Stane Žagar* (1896–1942). Dostopno na spletnem naslovu: <http://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi891465/>. Pridobljeno 3. 3. 2015.

Drugi viri:

- Zapiski ob gledanju oddaje Pričevalci, TV SLO 1. program, 13. 1. 2015 ob 22.30.